

A magyar államhatalom utolsó hónapjai

Krassó-Szörény vármegyében

**IRTA:
JAKABFFY ELEMÉR DR.**

NYOMATOTT HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
LUGOSON

[Erdélyi Magyar Adatbank]

1918 október 3-án a bécsi Reichsratban Tušár cseh nemzetiségű képviselő a magyar vármegyék megszállását követelte, de megjegyezte: „egyelőre még nem szállhatjuk meg őket, mert katonánk nincsen, ám a nagyhatalmak kényszeríteni fogják a magyarokat az engedékenységre.“

Husz év után a nagyhatalmak megint kényszerítenek. A történelem kereke mintha visszafordult volna. Ma azok örvendenek, akik akkor sirtak és azok sirnak, akik akkor örvendtek.

Husz év sok idő az ember életében. Az események folytonos záporában pontos visszaemlékezés mindarra, ami ennyi idő előtt történt, csak olyanoknak adatik, akik az eseményeket feljegyezték, róluk írásos emlékekkel rendelkeznek, minden egyéb visszaemlékezés gyakran megbizhatatlannak bizonyul.

Husz év előtt közéleti pályám csúcspontjához jutottam. Mint az osztrák és magyar közös ügyek tárgyalására kiküldött

magyar bizottság (Delegáció) hatvan tagja közül a legfiatalabb, a külügyi albizottságban is helyet foglaltam. 1918 október 15-én Bécsben részt vettem az utolsó delegációs ülésen is, amelyet a „Monarchia temetésének“ hívhatunk.

Természetesen az események mély benyomást tettek reám. Tudtam, történelmi jelentőségük, pontosan feljegyeztem a történeteket és benyomásaimat, ezeket adom az alábbiakban a nyilvánosság elé.

A Monarchia fővárosának, Bécsnek közállapotaira 1918-ban semmi sem vizsgálható reá úgy, mint az a „Tájékoztató“, amelyet a Delegáció elnöki hivatala az október 15-ére Bécsbe összehívott ülés előtt nekünk, a tagoknak elküldött. Ebben jelezve volt, hogy felutazásunkra kényelmes külön vasuti kocsik állanak majd rendelkezésünkre, Bécsben a pályaudvaron a hadügyminisztérium autói várnak, ezek szállítanak majd lakásainkra, azután szószerint így folytatta:

„Megkerestük továbbá a közéletmezés vezetésével megbízott miniszter urat, hogy úgy mint a multban, most is tegye lehetővé, hogy a delegátus urak a személyük számára szükséges élelmiszereket magukkal vihessék... Bécsben megke-

restük a rendőrség főnökét aziránt, hogy a szállodák vezetőségeit a magyar delegátusok elhelyezésére hívja fel. Remélhetőleg nem is lesz e tekintetben nehézség, de mégis szabad legyen a Bécsben ritkán járó urak figyelmét felhívni arra, hogy ha teljesen ismeretlenül fordulnak is valamely szálló vezetőségéhez szobákért, egy-két kiló liszt ellenében bármikor és bárhol kaphatnak a legkényesebb igényeknek is teljesen megfelelő lakást.“

Igy nézett ki akkor az ötvenmilliós Monarchia fővárosa élelem dolgában. A Piavénál pedig a hadműveletek hátrányunkra fordultak. Bulgária már kilépett a központi hatalmak sorából és Budapesten a szocialista párt október 8-iki kiáltványa bejelentette, hogy nem fektet súlyt a határokra. Elképzzelhető, hogy mi, akik mindezeket tudtuk, milyen érzéssel szállottunk október 14-én délután a kényelmes Pullmann-kocsikba, hogy néhány óra alatt Bécsbe jusunk. A kocsi egy-egy szakaszába két-két delegátust helyeztek el. Véletlenül Lukács Lászlóval, a volt miniszterelnökkel kerültem egy szakaszba, akitől utközben olyanokat hallottam, amik még sötétebbé tettek előttem a jövőt. Bécsben az Imperial-szállóban vettem szobát, azaz egy első emeleti gyönyörű termet kaptam azért a bizonyos

két kiló lisztért, amit természetesen magammal vittem. Mikor a nyomott hangulatban elfogyasztott batyu-vacsorám után pihenőre tértem és a rokkó izléssel berendezett terem diszein végig futott szemem, valahogy úgy éreztem: mi, akik ide jöttünk, hogy alkotmányos kötelességeinknek eleget tegyünk, a francia Notable-ok sorsára jutottunk. Összehívtak, pedig az összehívók is jól tudják, segíteni nem tudunk. Összehívtak, hogy erőt mutassunk, pedig szivünk keserőséggel volt tele. Összehívtak, pedig jól tudták, hogy közöttünk is vannak „bouches á feu“-k, a tüzhányószájuak és ezek élén Mirabeau gróf, akit most Károlyi Mihálynak hívnak...

Október 15-én délelőtt nagy sürgésforgás volt az Imperial szállodában, ahol nemcsak a delegátusok nagyrésze, de a miniszterek közül többen laktak. Nem felejtetem el azt a jelenetet, amit Wekerle miniszterelnöknek megjelenése adott közvetlenül a koronatanács, illetve az uralkodói kihallgatás után. Ezt az öreg államférfiut a közéletben csak mosolyogni és kedélyeskedni láttam, most kipirult arccal, nyugalalmát elvesztve közölte a delegátusokkal azt, ami a kihallgatáson történt. A királyt

ekkor kellett koronázási esküjére figyelmeztetni, mert a magyar alkotmányba ütközően ugyanazt a kiáltványt akarta Magyarország népeihez intézni, amelyet Ausztria népeihez tényleg kiadott.

Délután négy órára mentünk a Bank-Gasse-i Magyar Házba. Amikor ennek rokokó stílusú termébe léptem, megint a Notable-ok jutottak eszembe, az a százharminchét francia nagyúr, akik 1787 februárjában éppen úgy nem képviselték a francia nemzetet, mint mi hatvanan 1918 októberében a magyar birodalom népeit. Hiszen ezek a népek, nyíltan vagy titokban, mind megszervezték már a maguk nemzeti tanácsait. És eszembe jutott az a rézmetszet is, amely a Notable-ok gyűlésének kigúnyolására készült, amelyen egy paraszt látható, aki maga köré gyűjtötte majorságát, amelyhez emígyen szólt: „Kedves állatok, összegyűjtöttelek benneteket, hogy tanácsot adjatok, micsoda mártással készítek el benneteket?”

A mi mártásunk már elkészült. Az a „sauce à la Wilson“ volt...

A külügyi albizottság ülését Berzeviczy Albert elnök nyitotta meg, aki üdvözlése kapcsán kijelentette: lehetetlen át nem

érezni, hogy az 1867. évben megalkotott közjogi alap, nem a mi hibánkból, mélyen meg van ingatva. Utána napirend előtt Károlyi Mihály kért szót. Felszólalásának igaz értelmét az ülést követő vasárnapon Koboz Krónikájában olvashattuk, amelyben Kozma Andor az áradatról emigyen allegorizálva foglalta azt össze:

Ugy van! Igen! bántottuk a vizet,
 S az most bosszuval rettentően fizet,
 Hanem tessék most tudomásul venni:
 Több gátlásból nem lesz semmi!
 Amit a víz előnteni vágy, hadd öntse!
 Az csak szerencse.
 A falut egy lélek se mentse!
 Nemhogy betömjük, — vágjuk a gátot!
 Legyünk egyszóval: árvizbarátok.

Károlyi sokkal terjengősebben ugyanennek a gondolatnak adott kifejezést, éreztetvén, hogy ő a helyzet ura, az az Ephialtes, aki az ellenségtől reméli nemzete sorsának jobbrafordítását.

Egész beszéde alatt két arcot figyeltem: Burián István gróf külügyminiszterét és Tisza István gróf magyar miniszterelnökét. Soha jobban két államférfi tipust össze nem hasonlithattam, mint ezen negyedórak alatt. Burián úgy ült székén, mintha nem is élne, mintha szobor volna. A

legszörnyűbb vádak, a leggyalázatosabb nemzetárulás egy arcvonását sem változtatta meg, nem is jegyzett semmit, csak maga elé nézett. Tisza arcáról azonban leolvasható volt a mélységes felháborodás. És amikor Károlyi kijelentette, hogy ha valakinek, úgy neki van joga a vele szemben ülő Tisza Istvánnak megmondani az igazat, aki őt mindig lekicsinyelte, de bár most az ő órája ütött, nem fog ez alkalommal élni, mert ehhez tulságosan tragikus az óra, hogy most egymásból gunyt üzzünk, hanem hazánkat kell megvédenünk és hazánk számára új intézményeket létesítenünk; Tisza már nem türtöztethette magát és keserű gunnyal odaszólt: „Látszik.“

Károlyi után Burián külügyminiszter olvasta fel expozéját. Olyan szárazon, ahogy csak lehet. Nekünk ezt már írásban kikézbiztosították, így tudtuk tartalmát. Megőriztem ezt az írást. Azt hiszem, amikor a külügyminiszter ezt felolvasta, már tudta, amit én most: csupa hipokrizis, csupa állítás a jövő perspektíváiról, amelyeknek be nem következését biztosra vették. Ezután Tisza István indítványozta, hogy az albizottság üléseit halassza el addig, amíg az Északamerikai Egyesült Államok elnökének válasza a hozzá

intézett jegyzékre meg nem érkezik, Lovászy indítványával szemben ezt határozattá emeljük abban a tudatban, hogy soha többé össze nem ülünk: mert most a dualizmust temettük.

Csomagolás közben észrevettem, hogy mintegy másfél kiló kenyерem megmaradt. Megkérdeztem a szálloda alkalmazottját, mit kíván inkább: tiz korona borraivalót, vagy ezt a kenyeret. Uram, mondotta, ha boldogítani akar, adja ide ezt a kenyeret, mert ilyet itt hónapok óta senki sem evett...

*

Az utolsó delegációs ülésen történetkénél nem kevésbé a vég kezdetét jelentették azok az események, amelyek a magyar képviselőházban 1918 októberének második felében játszódtak le.

Október 16-ikán, miután Wekerle Sándor miniszterelnök bejelentette, hogy a monarchia Wilson 14 pontja és egyéb nyilatkozatai alapján a békeajánlatot megtette és annak tekintetbe vételével, hogy Ausztria föderatív alapon rendezi belügyeit, ezzel az Ausztriával Magyarország csak perszonális unióban, maradhat; a felfokozódó izgalmak közepette hangzottak el Lovászy Mártonnak, Károlyi Mihály egyik alvezérének hirhedtté

vált szavai: „Igenis, vegyék tudomásul, entente-barátok vagyunk!”

Ugyane napon egy fiatalember merényletet kísérelt meg Tisza István gróf ellen.

Október 18-án terjesztette elő Vaida-Voevod Sándor a román nemzeti párt végrehajtó bizottságának határozatát, amely a következőképp hangzott:

„A magyarországi és erdélyi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága ez év október 12-ikén Nagyváradon Mihali Tivadar dr. országgyűlési képviselő elnöklése alatt ülést tartott, amelyen a bel- és külpolitikai helyzet alapos megfontolása után egyhangulag a következő deklarációban egyezett meg:

A világháború által teremtett helyzettel szemben a magyarországi és erdélyi román nemzeti párt végrehajtó bizottsága, mint a magyarországi és erdélyi román nemzet politikai szervezete megállapítja, hogy a háborúnak eredményei igazolják a román nemzet évszázados követelését teljes nemzeti szabadsága iránt. Ama természetes joggal, hogy sorsa felett minden nemzet maga rendelkezessen, amely jogot a monarchia a fegyverszünet iránti ajánlatával most már Magyarország kormánya is elismert, a magyarországi és erdélyi román nemzet élni kíván és ehhez képest követeli a maga részére azt a jogot, hogy teljesen szabadon és minden

idegen befolyástól menten ő maga határozhassa meg intézményes állami elhelyezkedését és koordináltságának viszonyát a szabad nemzetek között.

A magyarországi és erdélyi román nemzetnek nemzeti szervezete nem ismeri el ezen parlamentnek és kormánynak jogosultságát, hogy magát a román nemzet képviselőjének tekintse és nem ismeri el más, tőle idegen tényezőnek oly jogát, hogy az általános békekongresszusokon a magyarországi és erdélyi román nemzet érdekeit képviselhesse, mert ez érdekek védelmét csakis a saját nemzetgyűlése által kijelölendő tényezőkre bízhatja.

A nemzetgyűlésen, vagy annak a maga kebeléből kiküldendő szervein, jelenleg a román nemzeti párt végrehajtóbizottságán kívül senki sem lehet feljogosítva arra, hogy ezen nemzet politikai helyzetére vonatkozó ügyekben tárgyaljon és határozzon és mindazon határozatokat és megegyezéseket, amelyek ezek hozzájárulása nélkül jönnének létre, ezennel semmiseknek és a román nemzetre nem kötelezőknek jelentjük ki.

Évszázados szenvedések és küzdelmek után a magyar-osztrák monarchiában élő román nemzet teljes nemzeti élethez való elidegeníthetetlen és elvülhetetlen jogainak érvényesülését várja és követeli.“

Természetesen a szlovákok sem hagytak kétséget állásfoglalásuk felől. Az ő megnyilatkozásaik közül talán most husz év után a legérdekesebb a Juriga Nándoré, aki október 20-ikán ugyancsak a magyar képviselőházban többek között a következőket mondotta:

„Halljátok nemzetek, ütött a szabadság harangja,

Aki meg nem hallja, megbánja!“

Többé nem történhetik meg, hogy Isten kegyelméből üljön valaki egy székben, ahol egy gombot megnyom és millióknak és millióknak kell a vértengerbe ugrani, mint a békáknak...

A magyar rászorul az oláhokra, mert a magyarnak uri természete lévén lusta, nem szeret dolgozni...“

Ezután a szlovák nemzeti tanács megbizottjaként majdnem szószerint azokat jelentette ki a szlovák nép nevében, mint amiket Vaida két nappal előbb a románok megbizásából.

Ahol az ország törvényhozásában az egyik képviselő nyíltan hirdetheti pártjáról, hogy az az ellenség barátja és a nemzeti ségek képviselői ilyen nyilatkozatokat tehetnek és a többségi nép gyalázásától sem tartózkodnak, ott már mindenki érezhette,

hogy az államhatalom csak látszat, amely akarátát senkire reá nem kényszeritheti.

Ezek elgondolásával vettem bucsut a magyar képviselőháztól és siettem szűkebb hazámba, a Bánságba.

Lugoson román körökkel érintkezésem alig volt. Csak ügyvédi irodám egyik irnokának magatartásán láthattam, hogy Vaida nyilatkozata mélységes hatást váltott ki a lelkekben. A magyarok közül a függetlenségi és negyvennyolcas párt ügyvédtagjai éreztették, hogy most „az ő órájuk ütött“.

Sejtettem: ebbe az ütésbe majd még bele is kábulnak. A megyeház környékén minden csendes volt. Nem hívtak össze rendkívüli közgyűlést és a bizottsági tagok közül bizonyára többen örvendtek annak, hogy így nem kerültek nyílt színvállás elé, mint ahogy az Temesváron október 28-ikán megtörtént.

Itt a városházán ekkor a következő határozatot hozták:

1. Temesvár sz. kir. város közönsége sóvárogva várja a világháboru borzalmas szenvedéseinek megszüntetését, ezért kívánja a nemzet önálló fejlődését tartósan biztosító béke azonnali megkötését és a magyar csapatoknak sürgős hazahozatalát.

2. Határozottan állást foglal Magyarország teljes állami függetlenségének azonnali törvénybe iktatása mellett és azt a kérelmet terjeszti a magyar országgyűlés képviselőháza elé, hogy az ország teljes külpolitikai, katonai és gazdasági függetlenségét minden elodázás nélkül megvalósítsa és a béketárgyalásoknál Magyarországnak Ausztriától teljesen független külön képviselőtéről gondoskodik.

3. A város közönsége annak megállapítása mellett, hogy a délvidéki nemzetiségek hosszú évtizedek óta hazafias szellemben, békés egyetértésben és teljes összhangban élnek együtt és vesznek részt a nemzet fejlődésében, ragaszkodik Magyarország ezer éves egységének és területi épségének változatlan fenntartásához, kívánja azonban a nemzetiségi egyenjogúság következetes gyakorlati megvalósítását.

4. Szükségesnek tartja az általános, egyenlő és titkos választói jog törvénybeiktatását és ez alapon új országgyűlési képviselőválasztások megtartását.

5. Állást foglal a város közönsége a cenzura azonnali eltörlése mellett és kívánja az egyesülési és gyülekezési szabadság törvényes biztosítását.

6. Szükségesnek tartja a város közönsége, hogy a parlamenten kívül álló pártok bevonásával azonnal demokratikus kormány neveztessek ki, mely az áldat-

lan egyenetlenségek megszüntetésével az ország belső békéjét helyre állítani és a nemzet zavartalan fejlődését biztosítani képes.

Amikor Lugoson ezeket olvastuk és mi, a „levitézlett politikusok“ kissé gnyomosollyal tárgyaltuk annak a városnak ilyen határozatát, amely husz éven át Fejérváry Géza bárót tisztelte meg mandátumával és utána is ezt csak miniszterelnöknek vagy házelnöknek juttatta; nem sejtettük, hogy a határozat meghozatalának idején Budapesten lefolyt már a „Lánchid-csata“, Prágában kikiáltották az önálló Csehszlovákiát és Budapesten a Liget-szanatóriumban tanácskozásra ültek össze Kunfi Zsigmond és Bokányi Dezső szocialista vezérek Bartha Albert alezredessel, a temesvári katonai parancsnokság vezérkari főnökével, hogy döntsenek a Bánság ügyeiben...

*

Mindszentek reggelén különös hangulat fogadott Lugos város utcáin. Az emberek csoportosan jártak föl-alá és mosolyogva, jókedvűen beszéltek: kitört a forradalom! Ami ezelőtt még félelmetes rém volt, mint bekövetkezett tény, végrehajtott valóság megnyugvással és megelégedettséggel töltötte el a nagy tömegeket, sőt belőle ujjongást,

diadalmas örömmámort váltott ki. Csakhamar katonákat, csendőröket, sőt tiszteket láthattunk, kiknek sapkájáról hiányzik a sapkarózsa, kardjukról a bojt. Az emberek nem tudták miért, de minden sapkarózsa ellen irtóháborút indítottak. A postások és vasuti hordárok is valami szallagot vagy virágot tettek a rozetta helyére. Már a délelőtt folyamán az állomás felől minduntalan lövöldözések hallatszottak. Az átvonuló katonák ezekkel adtak kifejezést örömüknek. A honvédkaszárnyából az a hír érkezett, hogy ott megalakult a katonatanács Réthy Zsolt ezredes elnöklete alatt, a városházára pedig dr. Dobó Jenő, dr. Hausz József és dr. Fényes József ügyvédek népgyűlést hívtak össze a lugosi nemzeti tanács megalakítására. Híre járt annak is, hogy Réthy ezredes a katonák előtt kijelentette, mindenki, aki akar, haza mehet és a hír érkezése után csakhamar mindenfelé szétszéledő katonákat láttunk, akik fegyverüket, teljes felszerelésüket is hazavitték. Izgatottan vártuk a budapesti híreket és az esti órák nagyjában meg is hozták a fővárosban történeteket, Tisza István meggyilkoltatását, a Károlyi kormány ki-neveztetését, a régi rendszer teljes bukását.

A városházán a nemzeti tanács megalakulása nagyobb izgalom nélkül ment végbe. Baj csak az volt, hogy a románok ettől távolmaradtak. Az esti órákban a vasutnál átutazó katonák és a vasutórség között összeütközés történt, amelynek két katonaelet esett áldozatul. A vidékről nyugtalanító hírek érkeztek Gavosdián egy német petróleumvonat tartályait csapolták meg, Fialka Károlyné zsenai birtokán pedig fosztogatni kezdett a csőcselék. Issekutz Aurél alispán a személy- és vagyónbiztonság megvédése érdekében a szükséges karhatalom kirendelésében tehetetlenné vált, mert a katonaság, a csendőrséghez beosztott pótcsendőrök, a lugosi katonai rendőrség tagjai szétszéledtek és alig akadt még valaki, akivel a hatóságok rendelkeztek.

November 2-án a vármegye sok helyéről a teljes anarchia hírei érkeztek. A főszolgabírák, körjegyzők szakadatlanul segítségért telefonáltak, de hasztalanul, hiszen kit küldeni. Mindenki ráeszmél, milyen végzetes hiba volt a katonák hazabocsátása fegyverrel, hisz ezek egyrésze most bandákban garázdálkodik odakünn. Issekutz alispán délután három órára értekeztet hívott egybe, melyen a következők vettek

részt: dr. Baltescu János, dr. Branisce Valér, dr. Dobó Jenő, dr. Dobrin György, Dobrin Vazul, dr. Fényes József, dr. Fränkl Nándor, dr. Frențfu Valér, Haberehrn Antal, dr. Hausz József, dr. Jakabffy Elemér, Kókay Lajos, dr. Makay Ágoston, Magyar János, Nikolits Dániel, Oregyán József, dr. Popovits György, Rațiu Domokos, Schieszler Zsigmond, Sulyok Árpád, Török Lajos és Zsian Parten.

Ámbár november 1-én a nemzeti tanács városunkban is megalakult Fényes József dr. elnöksége és Oregyán József társelnöksége alatt, Fekete Hugó, Ottlik Iván, dr. Hausz József, dr. Sebestyén Lipót, Sebestyén Béla, Tóth Árpád, Mohilo Oszkár, Fried Mór, Polereczky Károly, Urzică György, dr. Dobó Jenő, Wunder Béla és dr. Fränkl Nándor tagokkal, ennek megjelent tagjai az értekezleten kijelentették, hogy erre a tanácsra már szükség nincsen, hiszen Budapesten törvényes kormány alakult a nemzeti tanács kebeléből és így itt a kormánynak alárendelt hatóságok hivattak az intézkedésre. Helyeslik tehát az alispán eljárását, hogy a teendők megbeszélésére értekezletet tart és a közigazgatást továbbra is vezetni törekszik.

Branisce dr. hangsúlyozta, hogy miután vármegyénk jövő hovátartozandósága és jövő közigazgatásának módja nem tőlünk függő probléma, mi nagypolitikát nem csinálhatunk, de vállvetetten törekednünk kell, hogy a személy- és vagyonsbiztonság minden körülmények között megőriztessék. Indítványozza, hogy a közönség ily értelmű felvilágosítása érdekében másnap tartsanak népgyűléseket. Csatlakozik az alispán azon előterjesztéséhez, mely polgárórság szervezését célozza. Az értekezlet a következő határozatokat hozta:

Az alispán és az általa felkértek tegyék meg a szükséges intézkedéseket polgárórság feállításához.

Holnap, azaz november 3-án d. e. a románok, délután pedig a szocialisták és a polgárok együtt népgyűlést tartanak. Ezek a népgyűlések a közönséget felkérlik a teljes nyugalomra és az alkalmas férfiakat a polgárórságbe való belépésre.

Az értekezlet ezen határozatairól az alispán falragaszokon értesitse a város közönségét, ezekre nyomassa a megjelentek neveit is, hogy mindenki láthassa, hogy az értekezleten a város lakosságának minden rétege képviselve volt.

A tanácskozást hivatlanul végighallgatta a budapesti nemzeti és katonatanács egy kiküldöttje is, aki igazolva magát, egész bolsevik szervezet létesítését ajánlotta együgyü indokolással.

A kiküldött nyugodt meghallgatásban és megmosolygásban részesült.

*

November 3-án a Temesváron székelő bánági nép- és katonatanács kiküldöttei jelentek meg Lugoson, hogy itt új néptanácsot alakítsanak, mely a hatóságokat maga alá rendeli.

A temesvári bánági néptanács élén álló Bartha Albert vezérkari alezredes és dr. Roth Ottó ügyvéd ezen kísérlete azonban meghiúsult. Sem a szocialisták, sem a radikálisok nem mutattak hajlandóságot eddig követett magatartásuk megváltoztatására, a románok pedig — élükön Branisce doktorral — egyenesen kigunyolták Rothékat. Branisce már az előző napi értekezleten közölte, hogy a temesvári uraktól telefonmegbizást kapott, hogy a közhatalmat vegye át, amire természetesen elutasító választ adott, Branisce gunyolódásában annyira ment, hogy azt mesélte: Temesváron a katonaság már így trombitál: „Doktorrototo,

doktorrototo“. Issekutz alispánhoz a leghihetlenebb garázdálkodások hirei érkeztek az egész vármegyéből. Természetesen sokszor a képzelet kiszinezi ezeket, de amik tényleg megtörténtek, épen elég okot szolgáltatottak a kétségbeesésre.

A Réthy Zsolt ezredes által megalakított katonatanács tagjai a következők lettek: Dobo Rémus őrnagy, dr. Márton Albert százados, Ács Nagy Zoltán főhadnagy, Jancu Kornél zászlós és Kiss Lajos tüzemester. Ez a tanács csak névleg létezett, ami csekély katonai karhatalom még rendelkezésre állt, tényleg Dobo őrnagy és Micu százados kezeibe került, ezek iránt a román tisztek iránt pedig a magyar tisztek teljesen bizalmatlanok voltak.

Délelőtt 10 órakor mintegy ötven román tisztt és altisztt a honvédkaszárnyából a „Concordia“ termébe, a román népgyűlés színhelyére vonult. A román népgyűlésen, melyen dr. Frențiu Valér püspök elnökölt és dr. Branisce is felszólalt, ezek a férfiak is hozzájárultak Dobo Rémus és társai akaráshoz, a karhatalmi zászlóalj felállításához. Többen arra vállalkoztak, hogy a szomszédos községekben is toboroznak majd a magyarországi román hadsereg eme csirájába.

A szocialisták és polgárok népgyűlése délután 3 órakor ment végbe és pedig a szakadó eső miatt nem a városháza előtt hanem az alispán által rendelkezésre bocsátott megyeháza nagytermében. A munkások és polgárok egyaránt szép számban jelentek meg. Az elnöki széket Wunder Béla foglalta el. Oregyán József magyarul, dr. Dobó Jenő németül és Urzică György románul ismertették a népgyűlés összehívásának célját.

A beszédek igen tapintatosak, a helyzetnek megfelelőek voltak és a hallgatóság bámulatos fegyelmezettséget mutatott. Oregyán beszéde közben érkezett az alispánhoz a kormány sürgönye a nemzetőrség megalakítása tárgyában. E szerint a nemzetőrségbe katonák is beléphetnek és minden nemzetőr napi 30, illetve tiszt 40 korona zsoldot kap. Az alispán mindezeket haladéktalanul közölte a népgyűléssel és ő is kérte az alkalmas egyéneket: jelentkezzenek a nemzetőrségbe. Ezután a népgyűlés teljes rendben szétoszlott.

November 4-én a megyeházára a legszomorubb hírek érkeztek a vármegye minden részéből. Mindenünnen katonai vagy csendőri segítséget kértek, amit azonban az al-

ispán kilátásba sem helyezhetett. A megszorult főszolgabírák és jegyzők végül legalább fegyvert és töltényt kértek. Ilyenek szétosztása — ha nem is a kívántak szerint — de tekintélyes mennyiségben lehetségessé vált. Boksánbánya külön vonatot küldött fegyverekért; 200 darabot és megfelelő mennyiségű töltényt kapott. A facsádi járásban a környék lakosságából alakult banda már november 3-án megtámadta Facsád községet és négy kereskedést kifosztott. 4-ikén délelőtt az összeverődött fosztogató tömeg újból megtámadta e helységet. A gör. keleti esperes és a román értelmiség a fosztogatók elé vonult és őket tervükről lebeszélni igyekezett. Közbelépésük eredménytelen maradt. Két üzletet ismét kifosztottak. Ekkor a facsádi polgárőrség fegyverét használta. Ennek segítségével érkezett a lugosi repülőosztág egyik repülőgépe és így a fosztogatók szétkergetése sikerült. 13 férfi és 4 nő holtan, 2 férfi és 2 nő súlyosan sebesülten maradt e helyen. Amikor a fosztogatók ismét összeverődtek, léptek ki eddigi teljes tétlenségükből a csendőrök. Ezeket a repülőgép katonái is támogatták, úgy, hogy a kossói uton végleg szétverték a fosztogatókat, akik

itt ismét 30 halottat és több sebesültet vesztek. A fosztogatók halottaikat és sebesülteiket magukkal vitték, a csendőrségnek és polgárőrségnek vesztesége nem volt.

Ugyancsak fosztogató bandák alakultak Marzsina község környékén is. Itt megtámadták a katonai vezetés alatt álló ruszkatói falepároló telepet és gyárat, ezek berendezéseit elpusztították, az élelmiszerraktárakat és a tisztviselők lakásait kifosztották. Pangl József malmából az összes ott felhalmozott rekvirált gabonát és lisztet széthordták.

Elszomorító hírek érkeztek a bozovicsi járásból is. Itt a bandák kifosztották a dalbosfalvi, bozovicsi, perebői és nérahalmosi szeszfőzőket és ezek berendezéseit elpusztították. Tönkretették Argalás Samu főszolgabíró és öt körjegyző magánlakását, a főszolgabíró mellének szegezett fegyverrel kényszerítették, hogy az elkobzott fegyvereket adja vissza.

Vadállatias kegyetlenséggel megkinozták és azután agyonverték Illés Károly perebői körjegyzőt. A többi körjegyző és a főszolgabíró elmenekült. Az oravicai járásban is nagy mérveket öltött a garázdálkodás. A legnagyobb fosztogató az oravicafalvi „Po-

mária“ szeszfőző szövetkezetnél volt, ahol elpusztították az egész berendezést, az egész pálinka- és cefrekészletet. Elvittek 182 drb. ökröt, 10 kettős fogatot, 30 tehenet és 60 sertést. A „Pomária“ elpusztításakor a polgárőrség fegyverét használta és a fosztogatók közül 5 halott, mintegy 20 súlyosan és több könnyebben sebesült maradt a helyszínen. Az itt leirtak mint hiteles hírek érkeztek az alispáni hivatalhoz.

Orsováról és Karánsebesről ilyen vész-hírek nem érkeztek. Lugoson rendzavarás sem történt. A rendőrkapitányságon egész nap folyt a polgárőrséghez, helyesebben most már nemzetőrséghez való jelentkezés.

November 5-én az éj folyamán falragaszok érkeztek Temesvárról, melyek a statárium elrendelését hirdetik.

Ezeket a bánsági néptanács küldötte és Bartha Albert vezérkari alezredes és dr. Roth Ottó polgári népbiztos irták alá. Issekutz alispán az átvett falragaszokat félretette, miután a bánsági néptanács hatáskörét el nem ismerte. Délben dr. Eöttevényi Olivér főispán, kormánybiztos, telefonon felhívta Barthát és közölte vele, hogy miután a vármegye területére kormánybiztosnak ő van kinevezve, illetve ezen tiszte

alól felmentve még nincsen, a statáriumot ő fogja elrendelni.

Bartha ezt tudomásul vette. Török Lajos rendőrfőkapitány Csapó felügyelőt a honvédkaszárnyába küldötte, hogy a nemzetőrök részére fegyvereket kérjen. Itt a román tisztek kijelentették, hogy fegyvert ki nem adnak. Issekutz alispán telefonbeszédére pedig azt a választ kapta, hogy miután a román karhatalmi zászlóalj Dobo Rémus őrnagy parancsnoksága alatt megalakult, a fegyverekre szükség van Réthy ezredest csak állomásparancsnoknak ismerik el, a tényleges rendelkezési jog Dobo őrnagyot illeti. A magyar tisztek nem kötelesek a román karhatalmi zászlóaljba belépni, a nem lugosiak részére már kiállítják a menetleveleket. Ez a közlés érthetően megdöbbsentette az alispánt. Eöttevényi főispánt kérte, szerezzen Temesvárról Barthától fegyvereket. A főispán kérésére Bartha néhány száz fegyvert kilátásba helyezett, mire Csapó rendőrfelügyelő értük utazott.

A nemzetőrség délután 2 órakor kezdte meg működését. A vasutszolgálatot Litsek Zoltán dr. parancsnoksága alatt 20 nemzetőr látta el. Litsek a délután folyamán az átutazó katonáktól két gépfegyvert és negy-

ven puskát vett el, nagymennyiségű töltennyel. Sajnos, a nemzetőrség tagjai nem mind működtek ilyen kiválóan. A kényelemszeretet és nemtörődömség sokaknál meglehetősen észlelhető volt. A behívásoknak nem engedelmeskedtek és egyik-másik egészen nevetséges feltételeket szabott, melyek teljesítése nélkül szolgálni nem hajlandó.

Ámbár az esti órákban megijedt emberek a város éjjeli megtámadtatásának tervéről hoztak hirt, az éjszaka nyugalmát mi sem zavarta.

November 6-ikán Popovics Sándor főhadnagy kora reggel a tüzérlaktanyából arról értesítette a rendőrséget, hogy onnan esetleg kaphatnak még felszerelést, mert a raktárakban bőven van és a kaszárnya parancsnoka Maier Péter százados, aki előzékeny és megértő. Igazolványt kértem Török főkapitánytól, hogy minden szükségset átvehessenek és egy detektív, valamint egy városi tisztviselő kíséretében a kaszárnyába mentem. Dr. Maier Péter ügyvéd, százados előzékenyen fogadott és amikor közöltem hogy a harctérről lerongyolódottan ideérkezett katonák jelentkeznek a nemzetőrségbe és ezeknek ruha stb. kell és felmu-

tattam a rendőrkapitányi igazolványt, elrendelte, hogy amennyiben a raktárakban még annyi van, hogy a román zászlóalj részére is elég marad, a fölösleg kiadható.

A raktárakban szolgáló magyar tisztek 300 egyén részére teljes ruha- és cipőfelszerelést adtak ki.

Délután megérkeztek Temesvárról is a Bartha által beígért fegyverek és töltények. A szállitmányból csak száz lőfegyver és 4000 töltény jutott Lugosnak, a többit a vármegye külön helyiségeibe küldették.

Délben Eöttevényi főispánnál értekezlet volt, amelyen résztvettek: Réthy Zsolt ezredes, Dobo Rémus őrnagy, Neu tüzérornagy, dr. Márton Albert százados, Issekutz Aurél alispán és dr. Branisce Valér. Issekutz közlése szerint Réthy már belátta hogy határozatlan viselkedésével mennyi bajt okozott. A három óra hosszat tartó értekezlet sok keserőséggel folyt. Itt jelentette be Réthy azt is, hogy miután a kerületi parancsnokság elrendelte egy vasutbiztosítóosztag felállítását, ő ennek megszervezésével Czedik századost bizta meg. A délután folyamán Czedik a városházán bemutatta a falragaszt, mellyel a vasutosztaghoz belépőknek 25 korona napidíjat és teljes katonai ellátást ígér.

Miután a hadügyminiszter egy második sürgönyében a nemzetőröknek a népgyűlésen felolvasott sürgönyében 30 korona napidiját 20 koronára szállította le, kétségtelen volt, hogy minden katona, akinek jelenleg polgári foglalkozása nincsen, a vasutosztaghoz fog jelentkezni, a mi városunk szempontjából nagy veszedelmet jelentett, mert a kerületi parancsnok rendelete értelmében a vasutosztag bárhová elvezényelhető és így éppen a komolyan fegyverhasználatra alkalmas egyének hiányoznak majd itt a nemzetőrségből.

*

November 7-én délután 4 órakor értekezlet volt Issekutz alispánnál. Dr. Eötvényi Olivér főispán, dr. Frențiu Valér püspök, dr. Branisce Valér, Nikolits Dániel és én vettünk ezen részt. Az alispán bevezető szavaiban hivatkozott arra a felhívásra, melyet a magyar nemzeti tanács nevében Hock János, a román nemzeti tanács nevében Mihali Tivadar és a szász képviselők nevében Meltzer Vilmost tettek közzé és amelyben „a magyar, román és szász nemzetnek minden fiát felhívják, hogy egymással érintkezésbe lépve a belső rendet egymást megértő kölcsönös bizalommal biztosítsák és e

célből közös egyetértéssel állapítsák meg mindama módozatokat, melyekkel a bekövetkező eseményekkel szemben a személy- és vagyonbiztonságot együttesen és legjobban megvédhetik“.

Az alispán ajánlotta, hogy alakítsák egy tíz tagú bizottság, amelynek tagjai közül legyen öt magyar és öt román. Ezt a bizottságot a hatóságok minden fontosabb ügy eldöntésénél hallgassák meg.

Nikolits Dániel örömmel üdvözölte ez eszmét, mert hiszi, ilyetén az egyöntetűség és egymást megértés könnyebben biztosítható és a hatósági közegek esetleges hibás intézkedéseinek sem lesznek végzetes következményei. Utána Branisce Valér dr. mintegy másfél órán át ismertette álláspontját. Valóban érdekes és fejtetőre állító fejtegetései mély hatásokat gyakoroltak, hisz tudtuk, hogy most itt közöttünk a győzedelmeskedni látszó politikai hatalom legkomolyabb és rendkívül érdekes képviselője, vagy talán vezére szól. Branisce mindenekelőtt a fővárosban történetekkel foglalkozott. Utalt arra, hogy tulajdonképpen a magyar nemzeti tanács azzal, hogy a Károlyi kormányt kényszerítette, hogy a királytól visszakérje esküjét és esküt neki tegyen, nemcsak a már előbb megszerzett

törvényhozói, de az egész végrehajtói és államfői hatalomnak is kizárólagos birtokosa lett, vagyis most már a magyar nemzet egyedüli képviselője.

A román nemzet ilyen képviselője már régen a román nemzeti komité. Minthogy pedig a monarchiában minden tényező és így a magyar nemzeti tanács is a wilsoni elvek alapján áll, ezek pedig a nemzeteket nem hagyják egymás alatt, így a magyar nemzeti tanácsnak és az abból alakult és tőle függő kormánynak rendelkezési joga olyan területen nem lehet, amely ugyancsak a wilsoni elvek értelmében magyar területnek már nem tekinthető. Krassó-Szörény vármegye román lakta területén tehát a még itt működő politikai hatóságoknak más feladatuk nincs, mint liquidálni a magyar állameszmét, hogy ezen a területen a román uralom minden nagyobb rázkódtatás és rendzavarás nélkül helyet foglalhasson. Ezért nem foglalhat helyet olyan területben, amely felerészt magyarokból áll. A vármegye területén 40 községben már szovjet alakult, ezek a magyar hatóságok képviselőit elűzték, a postát, községházát hatalmukba kerítették és be is jelentették, hogy senki mást, mint a román nemzeti tanácsot ma-

guk fölött el nem ismerik. Ha tehát én — folytatta Branisce — ezt a nekem felajánlott rendelkezési jogot el nem fogadom, csak azt érem el, hogy pozíciómát veszttem, helyembe más kerül, de ezeket a tényeket visszacsinálni nem tudom. Arra kéri az alispánt, tegye lehetővé, hogy telefonon és sürgönnyel érintkezhessék valamennyi községgel, mert most az a helyzet, hogy azokkal a községekkel, melyekben a szovjet tartja kezében a hatalmat, érintkezhetik, ha azok felhívják, a többivel nem, pedig ez a közbiztonság érdekében szükséges volna. Mert a pacifikálásnak egyetlen lehető módja, hogy ezt a románság vezéregyéniségeire bizzák. Ezeknek kell felvilágosítani a népet, hogy miután minden vágy, mint érett gyümölcs ölükbe hullott, minden zavargás csak veszélyezteti az eredményt. Ugy pacifikálni, mint ahogy a hatóság teszi, hogy százával löveti az embereket azért, mert egy-egy jegyző vagy zsidó szatócs holmiját széthordják vagy egy kincstári faraktárba hatolnak, nem lehet. Kéri, hogy a kormány olyan rendeleteit, melyek az előadottakkal ellenkeznek, a hatóságok ne hajtsák végre és minden tényező tartózkodjék az olyan cselekményektől, melyek a békés liquidálást akadályozzák.

Branisce dr. szavai után annak a felfogásomnak adtam kifejezést, hogy miután november 2-án ő is azon a nézeten volt, hogy mi itt nagypolitikát nem csinálhatunk és törekvésünk egyedül az lehet, hogy a személy- és vagyonbiztonság megőriztessék, helyes volt az alispán kísérlete, hogy maga mellé tanácsot szervez. Branisce dr. szavaiból most már láthatjuk, hogy messze vagyunk az öt nap előtt még érvényes állásponttól, hiszen ő itt már csak román impériumot ismer. Mi magyarok tudjuk, hogy egészen más jövő vár reánk, de az még nincs itt. A főispán és alispán a magyar kormánytól kapnak utasítást és tegnap tettek esküt arra, hogy a magyar államot és annak függetlenségét megvédik. Ne kívánja tehát Branisce dr., hogy akkor, amikor ugyis tudjuk, hogy politikai ideálunk, az egységes magyar állam elveszett, mi ehhez hűtlenek legyünk, mint menekülő patkányok. Branisce dr. kifejtette, hogyha a magyar államhatalom liquidálása megtörténik, testvérileg kíván élni a román itt a magyarral. Azt hiszem, ez a testvéri egyetértés könnyebben lehet becsületes férfiakkal, mint olyanokkal, kiken nemzetük árulásának bélyege van. Issekutz alispán min-

denben osztotta felfogásomat, Eöttevényi főispán pedig kilátásba helyezte, hogy az elrendeli telefonzárlat megszüntetése érdekében a szükséges lépéseket megteszi. Frențiu püspök rövid felszólalása után az értekezlet véget ért.

Távozóban oda szólt Branisce dr. a nagyon levert Issekutzhoz: „Alispán ur! A román impérium természetes dolog. Mi tisztelni fogjuk az önök jogait, sőt érzelmeiket is. Soha el nem felejttem és büszke vagyok reá, hogy az Ön fia fakeresztjére román kéz románul írta reá, hogy hős volt, ki a hazáért elesett!”

Issekutz sirva fakadt...

*

November 8-án délelőtt a lugosi repülőosztág egy őrmestere, majd egy főhadnagya jelent meg a rendőrségen közölve, hogy légénység nélkül állanak mintegy 20 géppel és nagymennyiségű benzinnel és a csőcselék már ott ólalkodik a hangárok körül. Négy nemzetőrt kaptak, ezekkel vállalták a további szolgálatot. A kir. ügyész is megjelent. A fogházőrök is elszéledtek, a vidékről pedig folyton szállítják a rablókat. Nyolc nemzetőr ment a törvényházba. A vasuton szolgálatot teljesítő nemzetőrök egy

átvonuló dragonyos ezredet szereltek le. Fegyverzetünk így két gépfegyverrel és néhány száz puskával szaporodott. A kormány Bartha Albert vezérkari alezredest nevezte ki vármegyénk kormánybiztosául. Miután ez Eöttevényi főispán meghallgatása nélkül történt, a főispán sürgönyileg fölmentését kérte. Kern százados az est folyamán közölte a rendőrséggel, hogy a tüzerlaktanya őrizetlenül áll és Micu százados kijelentette: nincs ellenére, ha a nemzetőrség azt megszállja. Az éj folyamán vaklárma riasztotta a polgároknak ugyis izgatott hangulatát. A Bogsáni ut közelében az egyik nemzetőr valakit egy vasuti kocsi körül settenkedni látott. Elsütötte fegyverét és ennek golyója a román karhatalmi zászlóalj által megszállt honvédkaszárnyát érte. Miután több nemzetőr ugyancsak lövöldözni kezdett, a kaszárnyában riadót fújtak és a lövések irányába sortüzet adtak. A Műmalom őrsége szintén azt hitte, hogy ellene irányul a támadás, ezért a készültségtől segítséget kért. Ez ki is vonult, de mindenütt a legnagyobb csendet találta. Végre kiderült a félreértés és az indokolatlan ijedség elült.

November 9-én Issekutz alispánnál értekezlet volt, melyen Réthy Zsolt ezredes,

Baltescu János polgármester, Török Lajos rendőrfőkapitány vettek részt. Az ezredes és alispán ismertették a különféle sürgönyöket, melyek nagy összevisszaságban különböző hatóságoktól (hadügyminisztérium, kerületi parancsnokság, temesvári katonai parancsnokság) egészen eltérő parancsokat hoznak. Ezek közül — melyek egyike arról is szólt, hogy a harctérről hazatérő legénységet földiszitett pályaudvaron lehetőleg zeneszóval kell fogadni — a legjelentősebb az volt, hogy a hadügyminiszter a lugosi nemzetőrség szervezését — ami már nagyrészt megtörtént — a temesvári 61-ik gyalogezred póttestére bízta. Ez a rendelet továbbá minden más katonai alakulat felállítását megtiltja. Karhatalmi zászlóalj alakítását tehát meg nem engedi és így már csak arról lehetett szó, hogy a románok is nemzetőrséget alakítsanak. Az értekezleten így abban állapodtak meg, hogy két nemzetőrzászlóalj lesz, mindegyik három századból, az első vezénnyelve a román, a másodiké a magyar. Ezeken kívül a nemzetőrség egy része (80 egyén) közvetlenül a rendőrfőkapitány rendelkezése alatt marad. Az első zászlóalj a honvéd-, a második a tüzérlaktanyában nyer elhelyezést.

Az első, készültségén kívül Román-Lugoson, a második Német-Lugoson biztosítja a rendet. A rendőrkapitány közvetlen rendelkezése alatt állók a városháza, megyeháza, törvényszék, pénzügyigazgatóság, posta- és távirida, valamint a tűzéraktanya biztonságát védik. Az első számú zászlóalj parancsnokául Réthy ezredes Dobo őrnagyot jelölte, aki azonban arra kérte, hogy ezt a tisztelet Micu századosra ruházza. Micu hangsúlyozta, hogy a parancsnokságot csakis Branisce dr. hozzájárulásával fogadhatja el. A második zászlóalj parancsnoka Kern százados lett. Az állomásparancs új meglepetést hozott. A két zászlóalj fölé ezredparancsnoki hatáskörrel Dobo őrnagy került és „román zászlóalj“-ról és „magyar zászlóalj“-ról szólt.

Kormányközlés szerint a leszerelés 11-én kezdetét veszi. A csapatok a harctérről hazaérkeznek és így gondoskodni kell, hogy a katonák mielőbb megfelelő munkakörhöz jussanak és elbocsájtó igazolványaikat megkapják. Miután a póttesteknél erre személyzet rendelkezésre nem állott, ezekről is a polgárságnak kellett gondoskodnia. A szükséges intézkedések megbeszélésére az alispán értekezletet hívott össze, melyen részt

vettek: dr. Frențiu Valér püspök, Nikolits Dániel, dr. Fényes József, dr. Dobo Jenő, dr. Baltescu János és dr. Jakabffy Elemér. Dr. Branisce elmaradását kimentette azzal, hogy az értekezlet határozataihoz hozzájárul. Ezek a következők voltak: Nikolits Dániel megbízást kapott egy pénzgyűjtő akció megindítására, dr. Dobó Jenő a munkaalkalmak kikutatására, dr. Jakabffy Elemér a leszerelési igazolványok kiszolgáltatásának megszervezésére. Az értekezleten megállapították, hogy a városban a közhangulat lényegesen nyugodtabb és ámbár a vármegye területéről még egyre fosztogatásokat jelentenek, remélhető, hogy a rend mielőbb helyre áll.

Karánsebesen megalakult a román nemzeti tanács. A tömeg nagy ünnepélyességgel a városháza elé vonult, de a tanács tagjai kijelentették, hogy csak jelképesen veszik át a hatalmat, a polgármestert és a többi tisztviselőt helyükön meghagyják.

Azon az értekezleten, amelyet a rendőrkapitány november 11-én tartott a nemzetőrség egyes csapatvezetőivel, kiderült, hogy a fegyelem igen laza, alig remélhető, hogy néhány napnál tovább szolgálatban maradnak még a nemzetőrség azon tagjai, akik

leszerelt katonák, mert hiszen zsoldjukat meg nem kapják, pénz rendelkezésre nem áll. Az alispán közölte, hogy már többször kért a hadügy- és belügyminisztertől telefon útján pénzt, de az igényelt egymillió koronából még semmi sem érkezett. A polgármester jelezte, hogy a város pénztára teljesen üres. Végül Nikolits Dániel a pénzintézetek részéről 20.000 koronát bocsájtott rendelkezésre, amelyből azok a nemzetőrök, akik már nyolc napja szolgáltak, zsoldjukat megkapták.

November 13-án Oravicáról jelentették, hogy oda szerb sorkatonaság vonult be. A községben egyébként misem zavarja a rendet és nyugalmat.

*

A közigazgatási bizottságnak november 14-én megtartott ülésén, amelyen Eöttevényi Olivér főispán forma szerint is bejelentette, hogy a kormánytól felmentését kérte, az alispáni jelentés szomorú képét mutatta a vármegye közállapotainak. A Facsádon, Marzsinán, a bozovicsi járás egyes községeiben és Oravicán történteken kívül, amiket már megemlítettem, a következő erőszakosságokról nyert a bizottság hivatalos tudomást: A bégai járás területén Béga-

szuszány községben a fosztogatók megtámadták a kincstár fatelepét. Az állomásra érkezett katonai osztag fegyvert használt, melynek eredménye 42 halott és 5 súlyos sebesülés. Nők és gyermekek is áldozatul estek. Bálincon kifosztották Margittai Ignác haditermény bizományos gabonaraktárát és több mint 400 métermázsa terményt elhordtak. Kifosztották a barrafalvi és bégaszederjesi körjegyzői irodát és magánlakást. A bégaszederjesi és lökösfalvi szeszfőző szövetkezetek pálínkakészletét elhordták, a cefre jelentékeny részét megsemmisítették. A szeszfőzdékben alkalmazott pénzügyőröket lefegyverezték és elkergették. A járásban kiraboltak öt kereskedőt. Az egyiknél a polgárőrség fegyvert használt, a fosztogatók közül egy meghalt, egy súlyosan megsebesült. A bogsáni járásban kifosztottak három körjegyzői irodát és lakást, 19 kereskedést, 9 magánlakást, Furlugon a Palik-Ucsevny és Gáspáry uradalmakat, a „Pomaria“ krassóvermesi szeszfőzőjét, a Bánsági Malomipar R. T. bogsánbányai maimát. Az itt talált nagymennyiségű gabonát és lisztet elvitték. A csendőrség és polgárőrség fegyveres közbelépése folytán a fosztogatók Bogsánbányán két halottat,

Zsidovinban egy halottat és több súlyos sebesültet vesztek.

A jámi járáshoz tartozó Szászkabánya és Szokolár községekben kifosztották a szab. osztrák-magyar államvasut társaság raktárait és a tisztviselők magánlakásait. Egy egyént lakásán agyonlöttek. Az államvasut társaság erdőőrei a fosztogatók közül egyet lelöttek. Több községben kifosztották a községi pénztárt és a községi és jegyzői hivatalt. Két jegyző kivételével a többi elmenekült, a főszolgabíró szintén és így miután a távbeszélő vezetékeket is elvágták, a járásból jelentések már napok óta nem érkeztek. A karánsebesi járásban kifosztották a borlói körjegyzői irodát és magánlakást. Elpusztították a körpai állami szilvafeldolgozótelepet és szeszfőzőt, a borlói szeszfőző-szövetkezet berendezését és annak egész szeszkészletét.

A lugosi járás területén kifosztották a daruvári Zsigmond pusztát, Hodus községben a Szalay féle birtokot, Bolduron Neumann Géza és Lukaup Fülöp gazdaságait. Bojtorjánoson a Vogel uradalmat, Krassóviszákon, Pogányosremetén és Bojtorjánoson az összes kereskedéseket. Nagykastélyon agyonlöttek a községi bírót.

A marosi járásban kifosztották Wekerle Nándor főszolgabíró hivatalos helyiségét és magánlakását, a kápolnási Mocsonyi uradalmat, a marosberkesi Hegedüs bérgazdaságot és a Haditermény R. T.-nak Hegedüs bizományosnál levő több mint 100 méterm. terménykészletét. A körzeti malmot teljesen elpusztították. Innen 300 métermázsas lisztet széthordtak. Agyonlőtték a bunyai községi bírót. A rendet az aradi Márta gyárból és a Facsádról odaérkezett polgárok valamelyest helyreállították. Ezek a fosztogatók közül Marosberkesen nyolcat, Kapriorán egyet agyonlőttek. Tizenegy főcinkost Aradra szállítottak.

Az oravicai járásban kiraboltak négy községházát, kilenc körjegyzői irodát és jegyzői magánlakást. A fosztogatók teljesen tönkretették a marillai szanatóriumot, innen mindent elvittek, még az ajtókat, ablakokat és a szobák padlóit is. A fosztogatók e helyen a zsákmányon összevesztek, aminek eredménye lett, hogy öt halott és több súlyosan sebesült maradt az üres falak között. Kifosztották továbbá az oravicai hengergőzmalmost, a kákófalvi és nagytikványi malmokat, utóbbiból 300 méterm. gabonát elvittek. Az oravicabányai és stajerlakani-

nai csendőrörsök kivételével a többit lefegyverezték.

Az orsovai járás területén Orsova községben a megalakult polgárőrség a közbiztonságot eléggé fentartotta, a járás többi községében azonban bandák garázdálkodtak. Községi pénztárak, jegyzői lakok berendezései és a szeszfőzdék majdnem mindenütt martalékul estek, Bélajabláncon és Mehádián az átvonuló szegedi 5. gyalogezred egy osztaga állította helyre a rendet egy akasztás és négy egyén agyonlövésének árán. A tiz főkolompóst Temesvárra vitette az osztag parancsnoka, hogy ott nyerjék el büntetésüket.

Tiszaujbányán a kőszénbánya vezetősége a bányatelepről elmenekült, a fosztogatók a telep élelmiszerraktárait teljesen kifosztották. A teregovai járásban Teregován, Domasnián, Temesszlatina és Szörénykanizsa községekben történtek súlyosabb rendezavarások. Teregován a csendőrség a fosztogató tömegeből 3 egyént agyonlőtt, 10-et megsebesített.

Temesszlatinán a Karánsebesről érkező katonaság a fosztogatók közül ötöt agyonlőtt, hármat megsebesített. A fosztogatók Somfa község mellett megtámadtak egy

katonavonatot. A katonák, a szegedi 5-ös honvédek, a támadással szemben védekeztek és a támadókból tizet agyonlőttek. Miután a fosztogatók tovább garázdálkodtak és lövöldöztek, körülzárták Domasnia és Szörénykanizsa községeket és megtorláskép felgyújtották Pepa Valér és négy főcinkos társa házeit. Miután pedig Szörénykanizsa község lakossága a fosztogatók vezéreit ki nem adta, a parancsnok a községet felgyújtatta és a fosztogatókat úgy szóratta szét. A lakosság ellenséges magatartása miatt a csendőrörsök legnagyobb része a járást elhagyta.

A resicai járásban a közigazgatás Resicát kivéve teljesen megszűnt, mivel itt is a községházak kirablása, a körjegyzők elűzetése a legtöbb helyen megtörtént. Az ujmolodvai járásban ugyancsak anarchia volt. A hazatért katonák és a fosztogató lakosság itt is majd minden közvagyon megsemmisített és széthordott. De a kegyetlenkedések is szép számmal akadtak. Ómoldova községben a lakosság a fekvő beteg Kugel Samu körjegyzőt ágyából kihuzta, az utcára dobta és ott agyonverte. Högel Henrik szörénybuzási körjegyzőt és feleségét megverték, ezek azután elmenekül-

tek, miként dr. Kopeczek Emil főszolgabíró is, akinek egész lakását kifosztották.

Még legkevesbbé bomlott fel a rend a temesi járásban, de azért itt is Mutnoksabadján a körjegyző egész lakásberendezését felgyújtották, a Justh uradalmat kifosztották és négy szeszfőzdét tönkretettek.

A közigazgatási bizottság mély megdöbbenéssel, felszólalás nélkül vett minderről tudomást. Mindenki tudta, hogy, fájdalom, az említetteken kívül is sok szörnyűség történt és mindezekkel szemben a hatóság a karhatalom hiányában tehetetlen volt.

*

November 14-én délután egy és két óra között egy szerb zászlóalj elővédje érkezett városunkba. Az első ellenséges csapat a világháboruban. 180 szerb katona egy százados parancsnoksága alatt, kiket Baltescu János polgármester a tanács tagjaival fogadott.

A délután folyamán a szociáldemokrata-párt értekezletet tartott, melyre a köztisztviselőket is meghívta azzal, hogy a párt jogos igényeik eléréséhez támogatását helyezi kilátásba. Az értekezlet, melynek elnökéül dr. Murakeözy László tb. főjegyzőt kérték fel, nagyobb izgalom nélkül intézte el napirendjét.

A szerb megszálló csapat parancsnoka november 15-én délelőtt felkereste Issekutz alispánt, kitől bizonyos felvilágosítást kért főleg arról, hogy a Romániából átvonuló német csapatok ezidőszerint a vármegye mely részében tartózkodnak. A parancsnok közölte, hogy utasítása szerint a magyar közigazgatást meg kell hagynia és támogatnia a rend biztosításában. Réthy ezredesnek meghagyta, hogy 16-ika estig az összes tényleges tisztek és sorkatonaság hagyja el a várost, a kincstár tulajdonát képező szerelvények, fegyverek és egyéb értékek azonban el nem vihetők.

November 16-án az összes kaszárnyákba, élelemraktárokhoz és vasutállomáshoz szerb katonaság került. A kaszárnyákban hátrahagyott kincstári vagyont a megszálló csapat birtokába vette. Kitűnt, milyen nagy kárt okozott Réthy ezredes határozatlansága és erélyhiánya. Ha ezeket a tárgyakat a kapott rendelet szerint a városnak, illetve vármegyének átadja, most nem kerültek volna szerb kézre, mert a szerbek minden városi tulajdont a közület birtokában hagytak.

A szerb városparancsnok a helyben talált karhatalmat (nemzetőrsegeket) tulnagynak tartotta és csak 100 magyar és 100 román nemzetőrt engedélyezett.

A tényleges tiszték és hozzátartozóik különvonaton hagyták el a várost. Marhako-csikban és üvegtelen személykocsikban, tulzsfoltan, butoraik és egyéb podgyászaik között szánalmas volt ez az elvonulásuk. Mennyivel kényelmesebben teheték volna ezt néhány nap előtt, hiszen akkor már ismerték a fegyverszüneti feltételeket, melyek szerint a Tisza—Maros szöge megszállott területté lesz. A tényleges tiszték közül Dobo Rémus őrnagy és Micu százados itt maradtak. Ők magukat már nem tekintették magyar honvédtisztnek.

November 17-én az éj folyamán érkezett meg Issekutz Aurél alispánnak kormánybiztossá történt kinevezetéséről a hivatalos értesítés, a csendőrségnek pedig a kerületi parancs, hogy örseiket hagyják el és vonuljanak a Tiszán túl kijelölt új szolgálati helyeikre.

Ez a rendelkezés érthető nagy izgalmat keltett a járások és körjegyzőségek székhelyein, ahol a közigazgatásnak még megmaradt közegei a csendőrök elvonulása után magukat életükben is veszélyeztetettek látták. Issekutz kormánybiztos azonnal érintkezésbe lépett a megszálló csapat parancsnokával és kérte, hogy a csendőröket

csakis közbiztonsági közegeknek tekintse és így engedje, hogy helyeiken maradhassanak. A százados ígérte, hogy ily értelmű előterjesztést tesz fölöttes parancsnokságának. Az átvonuló német csapatok már Karánsebesre érkeztek, amit az alispán a megszálló csapat parancsnokának tudomására hozott.

Délután a szociáldemokrata párt népgyűlést tartott. Novac, a temesvári szociáldemokrata párt egyik vezető tagja román nyelven fejtegette a román szocialisták politikai eszméit. Eszerint a román szocialisták nem kívánnak a magyar állam kötelékéből kiváltan a még mindég feudális Romániához csatlakozni. A népgyűlés rendezés nélkül fejeződött be.

A magyar köztársaság kikiáltásának napján itt mindenki úgy járt-kelt a maga dolga után, mint bármely más köznapon. Egyetlen zászló sem jelezte a polgárság örömét. Rezignált és aggódozó volt a hangulat és azok közül többen, akik a radikalizmusnak leghangosabb szószólói voltak még hetekkel ezelőtt, most csendes visszavonultságban éltek.

November 18-án a déli órákban egy szerb zászlóalj érkezett Lugosra. Parancsnoka, Silvi alezredes felkereste Issekutz

kormánybiztos alispánt és közölte, hogy mindenkép segítségére lesz a személy- és vagyonbiztonság megőrzésében. Kijelentette, hogy a magyar csendőrséget továbbra is működési helyén hagyja, sőt ahol szükséges lesz, oda megerősítést küld a maga katonáiból. Egyelőre Szákulra 15, Karánsebesre 24 katonát küldött. Resicán 100 főnyi a megszálló csapat. A vármegye déli részein a szerb katonaság helyreállította a rendet. Lugoson a rendőrség is folytathatja működését, azonban a nemzetőröknek, tekintet nélkül arra, hogy román vagy magyar, le kell szerelniök. A megszálló csapatok egyelőre megszüntették a távirda és távbeszélő forgalmat a fővárossal és mindazon területekkel, melyek a megszállotton tul esnek.

November 19-én a románság vezérférfiait kellemetlenül érintette a román gárda leszerelésére kiadott parancs. A „Drapelul“ 18-án megjelent száma megírta, hogy a szerb katonaság a román gárdával karöltve fogja a közrendet fentartani.

Aradról az összes lapoknak azt irták, hogy a román nemzetőrség főparancsnoka, Vlad őrnagy jelentette a Nemzeti Tanácsnak, hogy eddigelé a nagyszebeni, a lugosi,

karánsebesi és gyulafehérvári helyőrségeket birtokba vette. Most jelentenie kellett, hogy Lugoson és Karánsebesen már le is szerelt. Dobo őrnagy, Micu százados és Branisce dr. eljártak Silvi alezredesnél, de ez elhatározását nem másította meg és előttük is kijelentette, hogy az itt talált közigazgatásnak minden karhatalmat kizárólag a szerb hadsereg bocsát rendelkezésre.

19-én vonult át Lugoson a Romániát megszálló német sereg első része. Olyan rendben, úgy felszerelten vonult át ez a csapat, mintha most indulna a harc mezejére. Dobpergéssel kísért füttyszóra szabályszerűen lépkedtek a katonák úgy, mint két év előtt ittjártukkor, csak az arcokon látszott az önhitt büszkeség helyett a dacos keserűség.

Az új idők szelét érezhette az alispán e nap délelőtt, amikor jegyzőivel állott szemben. Ezek közül vagy huszan felkeresték és egy tizennyolc aláírással ellátott emlékiratot adtak át. A megjelent jegyzők nagy része menekült székhelyéről, volt azonban közöttük, akinek még semmi bántódása sem esett, de vagyont szerzett a háboruban. Az emlékirat durva hangon emlékszik meg a letűnt korszakról, amely a győzelmes vég

kecsegtetésével őket a legnagyobb kegyetlenkedések, a nép kizsárolásának eszközeivé tette. Kijelentették emlékiratukban, hogy helyükre, vagy áthelyezés esetén más szolgálati helyre nem mennek mindaddig, amíg a teljes rend és béke helyre nem állt, ezzel szemben ezennel fejenként 1000 korona segélyt követelnek valamelyik vármegyei alap terhére, továbbá háromhavi fizetéselőleget és butoraik és vagyonuk biztonságba helyezését. Issekutz alispánt felháborította a jegyzők ilyen fellépése. Hivatkozott előttük reá, hogy ha a nép megtudná mostani eljárásukat, újabb lázongás törne ki. Hisz a nép dühe főleg csak azok ellen irányult, akik a maguk számára meg nem engedett módon használták kivételes hatalmukat. Jól tudhatják, hogy voltak körjegyzői lakások, amelyek kifosztásakor a tömeg métermázsa számra találta elrejtetten az anynyira nélkülözött cukrot és petróleumot. Ő, az alispán legjobban ismeri azokat az okokat, amelyek az elkeseredést eredményezték és ha ezeken a dolgok kényszeréből nem változtatható a múltban, most nem tetézi ezt azzal, hogy a terrornak meghátáljon. A jegyzők tehát célt nem értek.

*

November 20-án a nemzetőrsek lerakták a fegyvert. Tagjaik zsoldját Baltescu polgármester teremtette elő úgy, hogy az adóhivatalnál 300.000 koronáról szóló chequet kapott, melyet az osztrák magyar bankfióknál pénztári utalványokra váltott, majd ezekből összesen mintegy 90.000 korona értékkel bíró egységeket az egyes pénztézeteknél bankjegyekre cserélt fel. Erre a pénzszerzési műveletre azért volt szükség, mert a kormány által már 17-ikére kilátásba helyezett pénz meg nem érkezett és alig remélhető, hogy most a megszállás után ide egyelőre pénzt küldjenek. A hadisegélyek és a volt katonák esedékes zsoldjának kifizetéséhez milliókra lett volna szükség és így érthetően a teljesítés elmaradt.

A szerb megszálló csapatok parancsnoksága hirdetőment tett közzé, amelyben a közönség tudomására hozta, hogy a jelenlegi polgári hatóságok kötelességeik teljesítésében Lugoson továbbra is megmaradnak és ezen hatóságoknak nemzetiségi különbség nélkül mindenki engedelmeskedni tartozik. Mindenki köteles fegyvereit öt nap alatt beszoigáltatni. Lugoson, valamint a környező községekben a volt tisztek, altisztek és közlegények névjegyzékét

a hatóságok összeállítani és a megszálló csapatok parancsnokához beszolgáltatni tartoznak. Az osztrák magyar katonai kincstár itthagytott ingóságait — bárkinél legyenek is azok — öt nap alatt be kell szolgáltatni, mert ezek hadizsákmányt képeznek. A hirdetmény a továbbiakban a különböző bűncselekmények elkövetőit, valamint az említett beszolgáltatások elmulasztóit a legszigorubb büntetésekkel fenyegeti.

A leszerelt román gárda tagjai november 21-én nagy nemzeti lobogó alatt a görög keleti templomba vonultak. Mindenki tudta, hogy ez a kényszerű leszerelés csak időleges lehet, mert már közismertté vált a román Nemzeti Tanács kiáltványa, amely szerint a román nemzet nem akar a magyarral továbbra is állami közösségben maradni és elhatározta, hogy az általa lakott területen szabad és független államot létesít. Minthogy a román Nemzeti Tanács ilyen határozatáról mindenki értesült, érthető az az elkeseredés, amelyet a románokban a szerb megszálló csapatok parancsnokainak egyes rendelkezései okoztak. Cena ny. altábornagy Mehádián a román gárda leszerelését megtagadta, amiért az orsovai szerb parancsnok járt el ellene. A marosberkesi

gör. keleti lelkésznek ugyanezen okból a lippai parancsnokkal gyűlt meg a baja. A marosberkesi román gárda a csendőröket is lefegyverezte és a Lugoson idéző Wekerle főszolgabíró magánfogatóját is birtokába vette, ilyen események a szerbek és románok között mind élesebbé tették az ellenszenvet. Ennek folyományaként már szerb erőszakosságok is történtek. Lugoson november 23-án a szerbek negyven előfogót kirendelésére adtak utasítást. Egy előfogót kocsisával szóváltásba keveredett egy szerb katona, aki az ügyet azzal intézte el, hogy a kocsis gyomrába dőfte szuronyát. A kocsis sérülésébe belehalt.

November 26-ika és 28-ika között a szerbek megszállották a vármegye olyan területeit is, amelyek eddig a közigazgatást ügyszólván teljesen nélkülözték, így Bozovicsot és környékét.

November 29-én a karánsebesi főszolgabíró a magyar országos propaganda bizottságtól sürgönyi felhívást kapott azzal, hogy annak tartalmát fordítsa le román nyelvre, nyomassa ki és tegye közzé. Ez a sürgöny-szöveg valóságos lázítás volt az urak ellen. Azzal kezd, hogy a nép győzött, elkergette a királyt, de most el kell, hogy kergesse

az ügyvédek és más urakat is, akik meg akarják akadályozni, hogy a nép földhöz jusson. Ezek az urak most a részeges bojárakat akarják a nép nyakára ültetni. És így tovább...

Tormay főszolgabíró nem tett eleget a felhívásnak, az alispán pedig utasította a közigazgatás minden szervét, hogy az ilyen sürgönyöket semmisítsék meg.

November 26-ika és 28-ika között sok román pap, tanító és jómódu földműves érkezett Lugosra, hogy a gyulafehérvári nemzetgyűlésre a kiküldöttek megválasztásában részt vegyen.

*

A gyulafehérvári nemzetgyűlésre várme gyénk minden községe, továbbá az egyes testületek, nemzetőrségek, dalárdák stb. megbizottakat küldöttek. Ezek egy része különvonattal indult.

A szerb katonai parancsnokok eleinte az utazáshoz szükséges engedélyeket megtagadták, később kiszolgáltatták. Lugoson december 1-e méltóságteljes csendben telt. A gör. keleti és gör. katolikus templomon, a román pénzüzeteken és néhány magánépületen vörös, sárga, kék (Erdély szinei) zászló lengett. A délelőtt folyamán a gör.

keleti és gör. katolikus templom tornyain, valamint egyes udvarokban megszólaltak a tókák, amik rendszeren csak husvét előtt hirdetik a közlő feltámadást.

Egyébként csendben telt a nap és a következők sem hoztak jelentőséges eseményeket. A románok közül többen elbeszéltek, hogy a fiatalság, amely a Romániával való egyesülést türelmetlenül követeli, neheztel Branisce és Dobrin doktorokra, mert — bár itt a románság vezérférfiai — nem mentek Gyulafehérvárra és házaikra nem tüztek nemzeti lobogót.

Valami félreértés alapján a szerb katonaság házkutatást tartott dr. Maier Péter ügyvédnél és Iorga bankhivatalnoknál, akik mint századosok a román gárda lelkes tagjai voltak. Elrejtett fegyverekért történt a házkutatás, ilyenek azonban elő nem kerültek.

Az alispán Orsován, Teregován és Szákulon járt, mindenütt a szerb katonaság és a magyar hatóságok összhangzatos működését állapítva meg.

Hire terjedt, hogy Ujvidéken a szerbek az egész Bánság annektálását mondták ki, egyelőre azonban csak a moldovai járásban és a jámi járás néhány községében vették át a közigazgatási.

Lugoson nagy riadalom támadt december 6-án délután félnégy tájban. A tömeg megtámadta a piacon lévő „Turul“ cipőraktárt és egy félóra alatt teljesen kifosztotta. Indokot ehhez abban talált, hogy a cipőjegyek és a cipők kiosztása körül az illetékes közegek állítólag hanyagságot és nemtörődömséget tanusítottak. Küldöttség is járt ez ügyben a városházán, ahol épen a közéleti bizottság gyűlésezett, amely most ujjaszerveztetvén, teljesen a szocialisták befolyása alá került.

A küldöttséget állítólag a szocialista vezetők is megnyugtatták, midőn azonban tagjai távoztak, a tömegből valaki beütötte a bolt egyik kirakatát, ami után pillanatok alatt kifosztották annak egész tartalmát. Véletlenül egy szerb tiszt lovagolt arra, ez lövésre kész revolvertartással vágatott a tömegbe, majd a kaszárnyából készültséget hozott, amely a fosztogatókat rövidesen szé szórta. Emberéletben nem esett kár, a katonaság néhány asszonyt bekisért.

Ilyen események után ült össze a városházán a tehetős polgároknak 5 órára összehívott értekezlete. Dr. Willer József főjegyző közölte az összegyűltekkal, hogy hét napon belül 450 000 koronát kell kölcsönké-

pen összeadniok a leszerelt katonák illetményeinek kifizetésére. A magyar kormány ugyanis közhirré tette, hogy minden katonának december végéig járnak illetményei s ezeket a községi előljáróságoknál kapják meg, kellő mennyiségű pénzt azonban a kormány nem küldött, a leszerelt katonák pedig bejelentették, hogyha egy két nap alatt járandóságukat ki nem fizetik, majd ők keresik meg, hol a pénz és onnan veszik, ahol találják.

A megijedt városi tanács a szintén megijedt városi polgársághoz fordult segítségért. A románság erről az értekezletről elmaradt. A jelenvoltak közt megindult az önkéntes felajánlás.

December 7-én Issekutz alispán Temesváron járt. Ugyanitt volt Pavlas, az Ujvidéken megalakult magyarországi szerb kormány belügyminisztere is. Azért jött, hogy a közigazgatást egy általa kinevezett főispán alá rendelje. A tanácskozások eredménye egyelőre nem ez lett. Temesvár város közigazgatási közegei kijelentették, hogy amennyiben szerb katonaság veszi át a közigazgatást avagy szerb állampolgárt tesznek ennek élére, helyükön maradnak, magyar állampolgárt azonban szerb főispánul

el nem ismernek. Issekutz alispán Krassó-Szörény vármegye tisztikara nevében csatlakozott ehhez az állásfoglaláshoz.

Megjelent a szerb állomásparancsnokság 2. számú parancsa is, amely falragaszok útján hozza a lakosság tudomására, hogy mindenki köteles mindazon tárgyakat, amelyek a katonai kincstár tulajdonát képezik, de megőrzésre a polgároknál vannak, öt nap alatt beszolgáltatni, mert ezeket a szerb katonai kincstár a maga tulajdonának tekintti és így, ha ilyeneket az öt nap után megejtendő házkutatások alkalmával valakinél feltalálnak, az illetőt haditörvényszék elé állítják. A parancs szövegezése szerint azok a tárgyak is beszolgáltatandók, amelyeket valaki a katonáktól vagy mástól megvett, ha a tárgyak valamiképen a katonánál kincstárt illethették meg.

A németajku polgárság körében mozgalom indult egy német-sváb nemzeti tanács felállítására. Az előértekezlet Meininger Péter műszaki főtanácsos elnöklete alatt folyt. A szervezés munkáját Anwender Henrik, Frühwald Lajos és Schiff Péter vállalták.

*

December első felében jelentősebb események nélkül teltek a napok. A gyulafe-

hervári határozatok meghozatala sem kellett nagyobb feltűnést. Hogy ezek a Magyarországtól való végleges elszakadást jelentik, szinte nem lepett meg senkit. Azt beszéltek: Branisce doktor azért maradt távol az üléstől, mert bizonyos kívánságait a komité figyelembe nem vette.

„Az Est“ és „Aradi Közlöny“ egyes számai jutnak néha ide. Rendszeresen a fővárosi lapok napok óta nem jönnek, mert a küldeményeket a szerbek Szöregen feltartják és megsemmisítik.

A közigazgatási bizottság december 14-iki ülésén előterjesztett alispáni jelentés a közbiztonságot már valamivel előnyösebbnek tüntethette fel. Nagyobb erőszakosságok már csak elvétve fordultak elő és a szerb katonaság komolyan rendelkezésre áll a személy- és vagyónbiztonság céljaira. Jamban december 8-án történt egy sajnálatos eset, amely azonban még elintézve nincsen.

Egy a vármegyében szolgált szerb anyanyelvű segédjegyző szerb katonaság kíséretében megjelent a székhelyére már visszatért Cimponeriu János főszolgabíró hivatalában és felszólította a főszolgabíró hivatala átadására. Cimponeriu a karhatalomnak engedve hagyta el működési he-

lyét. Az alispán már megkezdte ez ügyben a temesvári szerb katonai parancsnoksággal a tárgyalást, ennek tudomására hozva azt is, hogy a szerb katonaság élén a főszolgabírói hivatalt elfoglaló egyén annak idején segédjegyzői állását okmányhamisítás miatt hagyta el. A szerb katonaság a bégai, facsádi és marosberkesi járásokat még mindég nem szállta meg. Az alispán már több ízben kérte a parancsnokságot, hogy ezekre a helyekre is küldjön katonát, mert ez által a személy- és vagyonbiztonság kedvezőbbé válnék. Az alispán a közellátás tekintetében bejelentette, hogy Budapesten csak úgy tudott ígéretet kapni szén és gépolaj szállítására, hogy az illető hatóságoknál bejelentette, hogy a vármegye területéről sem élő állatot, sem fát nem enged az ország belsejébe máskép mint cserében szénért és gépolajért.

Egy kis epizód jellemzi a szerb katonaság magatartását. December 14-én este a Corso-kávéházban mulatott a román aranyifjuság. Mulatság közben eljátszatta a román himnuszt. A kávéházban tartózkodott, egy szerb detektív is. A románok a dal hallatára mind felállottak és Grozavescu Szilárd a szerb detektivet is felállásra szó-

litotta fel. A szerb erre nem volt hajlandó, azzal az indokolással, hogy ezen a földön csak két hivatalos himnusz lehet, a szerb és a magyar. Grozavescu és társai erre tetleg bántalmazták a detektivet. Ez készségért futott, amely néhány perc múlva szegzett szuronnyal jelent meg, de már senkit se talált. Az esetnek folytatása lett. A szerb parancsnok Grozavescut letartóztatta és Versecre kísértette haditörvény szék elé.

December 16-án az alispán telefonon felhívja az oravicai főszolgabíró. Novacsics kerületi főnök jelentkezett. Ez az ur eddig ujsopoti körjegyző volt. Az alispán megkérdezi, hogy hogyan lett kerületi főnök. A körjegyző teljes alázattal jelenti, hogy a verseci szerb nemzeti tanács küldte őt ide a főszolgabírói hivatal átvételére. Ezt ő meg is tette, a főszolgabíró felkérte hivatala átadására. Bauer Gyula főszolgabíró a felhívásnak eleget tett és így most ő intézkedik. Az alispán megkérdezi, hogy mit tett volna „kerületi főnök ur“, ha a főszolgabíró a felhívásnak nem tett volna eleget. „Akkor kénytelen lettem volna katonai karhatalmat alkalmazni, mert a verseci dandár ilyet is rendelkezésemre bocsájtott“.

Az alispán kérdésére, hogy most már mit szándékozik tenni, a kerületi főnök ki jelenti, hogy a közbiztonság fenntartása érdekében először is a jegyzőket fel fogja cserélni az egyes körökben. Az alispán érdeklődik, hogy ki fogja a jegyzőket fizetni. A kerületi főnök véleménye, hogy ez a rész úgy marad, ahogy eddig volt. Az alispánnak nem ez az álláspontja, kijelenti a főnök urnak, hogy ő sem a jegyzők fizetését, sem a leszerelt katonák díjait nem utalványozza oly területekre, ahol nem a magyar főszolgabíró rendelkezik.

Ennek ellenére barátságosan vesznek bucsut alispán és körjegyző, azaz most már kerületi főnök.

*

December 20-án Apáthy István, a Kolozsváron székelő keletmagyarországi fő-kormánybiztos átiratilag felhívta Issekutz Aurél alispánt, hogy a törvényhatósági és városi képviselőtestületek működését függesse fel. Az alispán a belügyminisztériumhoz fordult, közölve, hogy ilyen intézkedést helyénvalónak nem tart. A magyar belügyminisztériumtól oly értelmű válasz érkezett, hogy Apáthy hatásköre még meghatározva nincsen és így rendelkezései egyelőre figyelmen kívül hagyandók.

Amíg így egyrészt a magyar tényezők egymással hatásköri vitákban álltak, más részt a megszálló szerb csapatok a maguk felfogása szerint intézték a közigazgatást ott, ahol azt szükségesnek látták. Jellemző példa erre a következő:

Cserestemesen valaki besugta a szerb tisztnek, hogy a görög keleti lelkész nem tart az iskolában előadást, holott tanító hiányában ez az ő kötelessége. A tiszt kérdőre vonta a lelkészt, aki azzal mentegődött, hogy az iskolát nem lehet fűteni, mert nincsen fa és az iskola körül akkora a víz, hogy alig lehet megközelíteni. Erre a tiszt előhívatta a bírót, akinek megmutatott egy fatörzset, amelyen egy félórával ezelőtt 50 botot méretett egy öreg román parasztra, aki valamit lopott és közölte a bíróval, hogyha két nap alatt nincsen megfelelő mennyiségű tüzelőfa és az iskolához tökéletes járda, akkor ő kerül erre a fatörzsre, ha pedig ezek meglesznek és a lelkész ezután sem tart előadást, majd a tisztelendő urat illeti meg ez a hely.

Hogy pedig a szerb közigazgatás ilyen rendszerének bírálata milyen következményekkel járt, azt igazolta az a látvány, hogy amikor a megbotozott öreg paraszt egyik

szomszédja tul soknak tartotta az ötven botot, a méltatlankodónak bajuszát tépte ki egy szerb katona.

Ilyen eljárások érthetővé tették, hogy december 22-én Vermes községben agyonkövetek egy szerb főhadnagyot, aminek következtében a temesvári szerb parancsnokság 150 főnyi csapatot küldött e községbe az eset megtorlására.

A karácsonyi ünnepek csendben teltek. Velünk ünnepelt a szerb megszálló csapat parancsnoka: Silvi Carlo alezredes is, aki spanyol eredetü római katolikus.

Branisce Valér dr. — most már a magyarországi román kormány minisztere — december 26-án értesítette Issekutz alispánt, hogy a nagyszebeni kormányzótanács közlése szerint Berthelot tábornok, az ántánt keleti hadseregének főparancsnoka, e napon az esti órákban átutazik Lugoson és a város nemzetiségeinek vezetőit is látni óhajtja. Issekutz alispán azon megjegyzésére, hogy Lugoson magyar nemzeti tanács nincsen, Branisce dr. azon felfogásának adott kifejezést, hogy miután Lugoson egységes magyar társadalom volt és van, ennek vezérférfiait kell a tábornok elé vezetni és pedig Nikolits Dánielt, Makay Ágostont

és Jakabffy Elemért. A délután folyamán Issekutz alispánhoz Orsováról sürgöny érkezett, amelyben német nyelven a tábornok nevében felhívják, hogy a helység autoritásait és papjait vezesse Berthelot tábornok elé. Délután hat órakor érkezett a tábornok különvonata. Az állomás zsufolásig megtelt a román előkelőségekkel, a román dalárda tagjaival és más kíváncsiakkal. A magyar hivatalok főnökei és a lelkészek szintén jelen voltak. Issekutz külön felkérésére Nikolits Dániel, dr. Makay Ágoston, dr. Fényes József és dr. Jakabffy Elemér is megjelentek. A szerb katonaság parancsnoka segédtisztjével szintén várták a vonatot. Ennek érkezése előtt egy kényes kérdést kellett tisztázni: vajjon a katonai parancsnok után ki üdvözlje előbb a tábornokot, Issekutz-e, mint a helyi hatóságok magyar képviselője, vagy Brediceanu Caius, a szebeni Consiliul Dirigent államtitkára. Brediceanu dr. ragaszkodott az elsőséghez, bár elismerte, hogy törvényes alapon az alispánt illeti ez. Issekutz engedett és úgy határozott, hogy majd csak a román fogadtatás és demonstráció végén jelenti néhány szóval a magyar hatóságok és a magyar társadalom képviselőinek meg-

jelenését. A vonat érkezését a román dalárda a „Marseillaise“ intonálásával, a közönség „hurra“-kiáltással, francia és román zászlók lengetésével üdvözölte. A tábornok kocsijából egy magasabb rangú tiszt szállott ki, aki fogadván a szerb alvezredes jelentkezését, őt, dr. Frențiu püspököt és Brediceanu államtitkárt a szalonkocsiba hívta. Néhány perc múlva a kocsi lépcsőjén megjelent Berthelot tábornok. Ekkor Brediceanu francia nyelven a következő szavakkal üdvözölte: Kegyelmes Ur! Orsovától Temesvárig Krassó-Szörény vármegyében majdnem kizárólag az a román nép lakik, mellyel jól megismerkednie alkalma volt. Az a nép, melynek oly ellenséggel kellett megvívnia harcát, mely tulsulyban volt és évtizedek óta előkészületet tett Európa civilizációjának szétrombolására és leigázására. Hála a nagy francia nemzet zsenialitásának, amely nekünk egyik legkiválóbb fiát és hadvezérét adta Nagyméltóságodban, az évszázados láncok lehullottak rólunk és folyó évi december hó 1-én Alba-Iulian a román nép leirhatatlan nagy lelkesedéssel kikiáltotta végleges és örökös egyesülését a román királlyal és így az egész román népet Ferdinánd román

király kezébe tette le. Ezen rész románjai az én szavaimmal hozzák Nagyméltóságod tudtára elismerésüket a mi nemzeti ideálunk megvalósítása érdekében kifejtett fáradhatatlan munkásságáért, amely ideál az ántánt programjába fel van véve és a szövetkezett nagyhatalmak által garantálva. A nagy szebeni román kormány és Lugos, valamint környékének román közönsége nevében mondok Isten hozott-at Neked! a kultúra, szabadság és a francia vitézség nagy apostolának! Éljenek a franciák!

Berthelot tábornok a következőkép válaszolt:

„Uraim! Lelkemből köszönöm ezt a meghatározó fogadtatást, amelyben mint azon franciák egyik képviselőjét részesítettek, akik ebben a háboruban a civilizációért, az elnyomott népekért és ezek közül különösen a velünk egy vérüekért fogtak fegyvert. Megismerhettem a derék román katonákat, akikkel lelkiileg egyek vagyunk, hiszen franciákban és románokban ugyanaz a latin vér lüktet. Üdvözöllek benneteket felszabadított román testvérek. Üdvözlöm a derék szerb hadsereg ittlátott képviselőit, akik velünk vállvetetten és vitézül harcoltak közös ideáljainkért, melyeket együttesen megvalósítá-

nunk sikerült: Nagyszerbiát és Nagyromániát. Kiáltjuk együtt: Éljenek a mi nagyhatalmaink: Anglia, Amerika, Itália, Nagyszerbia és Nagyrománia.

A tábornok szavait mondatonként románul is tolmácsolták. Ezután Issekutz alispán mondott néhány üdvözlő szót magyarul, amelyeket Schopf Kálmán árvaszéki elnök tolmácsolt francia nyelven. A tábornok rövid köszönete és a román dalárda néhány dala után a vonat tovább indult.

*

Karácsony után a közellátás mindegyre nehezebbé vált. Az 1919 január 2-án megtartott közéletmezési bizottság ülésén dr. Murakeözy t. b. főjegyző közölte, hogy a vármegye élelem készletei csak február 15-ig biztosíthatják a lakosság ellátását. Bár a minisztérium feljogosította az alispánt, hogy saját megyéje területén rekvirálhat, sőt a vetőmag készleteket is elveheti, ez mit sem ér, hisz rekvirálni karhatalom nélkül nem lehet. Különben is a legtermékenyebb jársok, a jámi és oravicai szerb közigazgatás alatt állanak.

A szomszéd vármegyékből sem hozhatnak be élelmi cikkeket, ezt az odavaló hatóságok gátolják. Mégis Temesváron 25 va-

gon tengeriliszt áll rendelkezésre, méter-mázsánként 170 koronáért. Annak ellenére, hogy ez rendkívülien nagy ár volt, Orsova tiz vagonát átvett. Az egész megyében 140 vagon tengeri vetőmag állt még rendelkezésre. Issekutz alispán ez alkalommal közölte, hogy dr. Branisce segítségével valószínűleg sikerül Romániából nyersolajat és petróleumot beszerezni, ezért majd cserélni lehet gabonát.

Január 3-án két napra megálltak a vonatok a szénhiány miatt. 5-étől változó menetrenddel jártak, naponta csak egy vonat indult Temesvár felé és egy érkezett onnan. A Budapestre utazáshoz Belgrádból kellett utlevél, vagy legalábbis Temesvárról igazolványos engedély.

A közellátás hiányaiért a szocialista vezetők az alispánt tették felelőssé. A Süd-ungarischer Bote január 9-én cikket közölt, amely tudatja, hogy a munkások ülésén viharos szónoklatok és az alispán ellen heves kifakadások után elhatározták, hogy a proletárság nem tetszésének 10-én délután két órakor az Izabella-téren tartandó népgyűlésen kifejezést ad és ezért e napon az üzemekben beszünteti a munkát. A munkások legnagyobb sérelme, hogy az alispán

az általa összeállított árvizsgáló bizottságba kapitalista tagokat is felvett. A cikk megjelenése után a szocialista vezetők megjelentek az alispánnál és egész különös hangon megírt előterjesztést adtak át. Az alispán írásban válaszolt, de szóval is visszautasította a használt hangnemet, egyben jelezte, hogy nem hajlandó az árvizsgáló bizottságon változtatni, hisz ennek összeállításánál a munkásságnak kedvezett, mert a fogyasztóknak fenntartott kilenc helyből ötöt nekik adott. A szocialisták az est folyamán elhatározták, hogy a népgyűlést nem tartják meg. A szóban forgó cikk azonban a szerb parancsnok tudomására jutott és így az ügynek mégis folytatása lett. Silvi alezredes január 10-én reggel magához rendelte a szocialisták vezetőit, akiknek fogadtatása egészen különös volt. Az alezredes a lappéldányt kezében tartva, alaposan lehordta őket és aki közülük csak moccani mert, vagy nem vigyázz-állásban maradt, azt külön is rendre utasította. Közölte velük, hogy gyülekezést meg nem tűr, még csoportosulást sem és ha ezen rendelkezései következtében a város bármely polgárának bántódása esik, vagy a legkisebb rendzavarás történik, ezekért őket szemé-

lyükben teszi felelőssé és velük érezteti majd kiméretlen hatalmát. A szocialista vezetők mindezeket még a délelőtt folyamán elmondották az alispánnak és bejelentették, hogy ilyen körülmények között ők a vezetéstől visszalépnek, a bizottságban elfogadott tagságaikról lemondanak, de egyben felelősséget a továbbiakért nem vállalnak. Issekutz figyelmeztette a szocialista vezetőket, hogy a felelősség ilyen elhárítását a szerb parancsnok aligha fogja tudomásul venni s ennek szomorú következményei lehetnek.

Egyébként a közellátás kérdésében Issekutz ismételten tárgyalt dr. Branisceval és dr. Bontescuval, a nagyszebeni román kormány földművelésügyi osztályvezetőjével, aki a vármegye só szükségletét is biztosítani ígérte.

A bankjegyek egynémelyike iránt nagy bizalmatlanság támadt. Az a hír terjedt el, sőt az egyik helyi lap is megírta, hogy az üres hátlappal bíró 200 és 25 koronás bankjegyek, valamint a 20 koronások közül a II. kiadás jelzéssel ellátottak január hó 19-ig beváltandók, mert ezek akkor érvényüket veszítik. Ezek a híresztelések elég-ségesek voltak ahhoz, hogy a közönséget

megriasszák és az Osztrák Magyar Bank fiókot tömegesen ostromolják a beváltani kívánók. A bankjegyek iránt táplált bizalmatlanságot fokozta, hogy a „Drapelul“ című Lugoson megjelenő ujság olvasóival közölte, hogy az előfizetési díjat már csak lejben fogadja el. Végül híre járt annak is, hogy miként Versecen, úgy rövidesen itt is megkezdik a szerbek a bankjegyek lebélyegzését, aminek súlyos következményei lehetnek a szerbek elvonulása után.

*

A megszálló szerb csapatok parancsnoka január 16-án Baltescu polgármestert felhívta, hogy 3-ik számú parancsát szerbül, magyarul, németül és románul nyomattassa ki és 19-én reggel a köztereken és kirakatokban függesztesse ki.

Ez a 3-ik számú parancs értesítette a lakósságot, hogy a Szerb Horvát-Szlovén királyság pénzügyminiszterének rendelete értelmében a királyság egész területén a bankjegyeket le kell bélyegeztetni, ami a tulajdonos jelenlétében a következő napon Lugoson is megtörténik. Baltescu figyelmeztette a csapatok parancsnokát, hogy a pénzügyminiszter rendelete csak a Szerb-Horvát-Szlovén királyság területére vonat-

kozik és így Lugosra, amely még Magyarországhoz tartozik, nem vonatkozhatik. A szerb parancsnok nem fogadta el a polgármester álláspontját és így a szerb pénzügyminiszter 1263. számú rendelete itt is végrehajtásra került. Január 20-ától 25-ikéig minden nap délelőtt és délután folyt az 1, 2, 10, 20, 50, 100, 500 és 1000 koronások lebélyegzése. Pénzét mindenki azonnal visszakapta, a lebélyegzésért csekély díjat szedtek.

Érthető, hogy a szerbeknek ilyen intézkedése nagy nyugtalanságot okozott a románok körében, amit fokozott a hír, hogy az ujmoldovai, jámi és oravicai járások után rövidesen a resicabányaiban és bok-sánbányaiban is a szerbek veszik át a közigazgatást, valamint, hogy az állami hivatalok tisztviselőitől az ujvidéki Narodna Upravna hűségesküt igényel.

A közlekedés január közepe óta igen nagy nehézségekbe ütközött. Budapestre és általában a demarkációs vonalon túl eső helyekre csak a Belgrádból kieszközölt engedéllyel lehetett eljutni, de ilyent a legritkább esetben kaptak a kérelmezők. Maros-illye felé a vonatok már a hó eleje óta nem közlekedtek.

A szerbek az összes leveleket Versecen cenzuráztatták és így a legközelebbi községekbe irtak is csak két-három hét múltán jutottak a címzett kezébe, ha egyáltalán oda jutottak. Ugyanilyen sorsra kerültek a hatósági idézések is, aminek következtében a kitűzött tárgyalásokat megtartani nem lehetett. Csak a sürgöny- és telefonértesítés történhetett nagyobb akadályok nélkül.

Január 25-én Silvi alezredes helyettese, Nikolits százados magához rendelte az egyes hitfelekezetek lelkészeit és felszólította őket, hogy ezentul imáikba foglalják Péter király nevét. Szikra Lénárd katolikus plébános-helyettes, házfőnök kijelentette, hogy majd püspökétől kér e tekintetben utasítást. Lenke Manó főrabbi tudomásul vette a parancsot. A legsúlyosabb helyzetbe a gör. keleti és gör. katolikus papok jutottak, akik már a gyulafehérvári határozatok óta imájukban Ferdinand királyról emlékeznek meg.

Szerencsére e parancs végrehajtásának kikényszerítésére a szerbeknek idejük már nem volt. Január 26-án megérkeztek a románok által annyira várt franciák.

A szerbek elvonulása következtében a bankjegyek lebélyegzése is abba maradt,

de a már lebélyezett bankjegyeket a piacon elfogadni az eladók természetesen vonakodtak, amiből ismét nagy zavarok keletkeztek.

A jelentékeny francia katonaság élén Lemoigne ezredes állott. A katonák között nem nagy számmal feketebőrűek is akadtak.

A román vezetőkörök a franciák megérkezése felett érzett örömüknek kifejezést adandók, február 2-án este zenés fáklyásmenettel üdvözölték az ezredest. Bizonyára ez a tüntetés is hozzájárult ahhoz, hogy az ezredes lényegesen jobb indulattal kezelte a románokat, mint az elvonult szerb parancsnok. A nyilvános helyeken most már a román fiatalság román nemzeti jelvényeket viselhetett, ezeket gyakran párosítva a francia színekkel. A franciák az utazási igazolványok kiállításában is engedékenyebbek voltak és a románok részére a cenzura sem támasztott nagyobb nehézségeket. Tekintettel azonban arra, hogy a szerbek által bevezetett megbotoztatás réme eltűnt, a város külső részein a kevésbé védett tárgyak ellopása, a közvagyron meg rongálása stb. ismét gyakrabban fordult elő.

A Lugosról elvonult szerb csapatok Resicabányára és Boksánbányára kerültek.

Különösen a boksánbányaiak örültek, hogy magasabb rangu tisztok kezébe került a közhatalom, mert az eddigi parancsnok, egy Missich nevű főhadnagy ellen sok volt a panasz. Ez az iszákos tiszt tekintélyes férfiakat komolyabb ok nélkül letartóztatott, polgárembereket az utcán felpofozott, a társaság tagjait, ha önként jönni hajlandók nem voltak, szuronyos katonákkal hozatta mulatozása helyére, hogy a mulatozás költségeit általuk kifizettesse. Carlo Silvi az ilyen garázdálkodásoknak véget vetett és így Boksánbányának is nyugodtabb napjai lehettek.

*

Ugyszólván eseménytelenül teltek február második felének napjai. A közigazgatási bizottság alispáni jelentése sem közölt említésre méltót. Egyedül Gombkötő Antal tanfelügyelő kért utasítást aziránt, mi tévők legyenek a jámi járás állami tanítói, akiket az odavaló szerb kerületi főnök azzal a fenyegetéssel, hogy internáltatja őket, a szerbekhez való hűségük letételére hívott fel. Miután a bizottság is úgy találta, hogy ez már nyílt kényszer alkalmazása, a kormányrendelet értelmében felhívta a tanfelügyelőt, közölje a tanítókkal: az esküt hátrányos következmények nélkül letehetik.

A francia parancsnok csodálkozásának adott kifejezést, hogy annak ellenére, hogy közhírré tette rendeletét, amely szerint február 17-én d. u. 5 óráig minden lőfegyver a lakosság részéről beszolgáltatandó, egyetlen egy fegyvert sem hoztak. Az alispán figyelmeztette a parancsnokot, hogy a forradalom elején a város lakói között szétszórt fegyverek már beszedettek, fegyvereket most már csak a községekben, különösen az ott szervezve volt nemzetőrségek tagjainál lehetne találni, de ezek elszedéséhez karhatalom kellene, ami rendelkezésre nem áll.

Február 21-én megálltak a vonatok. Most azért, mert Temesváron a szerbek átvették az államhatalmat és a magyar vasutasokat e tény elismerésére kényszerítették. A vasutasok sztrájkjal feleltek. Ennek hatása alatt Lugoson is 22-én és 23-án munkaszünet volt. Még a bíróságok is elhalasztották, illetve nem tartották meg tárgyalásaikat. Mindenki tüntetett a szerbek elhatározása ellen. A boltok, sőt kávéházak és korcsmák is zárva voltak. 23-án délben ugyan jött egy vonat Temesvárról, de szerb katonák kísérték a gépészt, fűtőt és vonatvezetőket, akik a kényszernek engedve,

maguk állították az egyes állomások előtt a váltókat, mert az állomások személyzete szolgálatba nem állott.

A szerb kormány a mi vármegyénk részére is főispánt rendelt Filipon Márton alibunári ügyvéd személyében. De ez az ur ép oly kevésbé foglalta el a főispáni széket, mint a magyar kormány által kinevezett Margineanțu. A francia megszálló csapatok parancsnoka biztosította Issekutz alispánt, hogy itt az impériumot sem a szerbek, sem a románok mindaddig át nem vehetik, amíg a francia megszálló csapatok jelen vannak, ő egyedül Issekutzot tartja jogosultnak a közhatalom gyakorlására. Február 24-én reggel a sztrájk véget ért. A rendes vonatok közlekedése is megindult. Február végén Brandsch Rudolf, az ismert szász képviselő járt Lugoson. A sváb néptanács által beszervezett németek meghallgatták fejtegetéseit, de ezek vegyes érzelmeket kellettek bennük. Brandsch ittléte óta azonban a „Südungarn“ című lap erősen politizál és cikkei nyíltan írják, hogy a svábságnak ma már nem elsőrendű érdeke Magyarorszag integritásának fennmaradása. Ugyanilyen értelmű politikai agitáció folyt a szomszédos sváboklakta községekben is. A né-

metség új politikai iránybaterelésének célzatát igazolta az is, hogy az iparos dalárda által rendezett estélyen a román vezető körök tüntetőleg megjelentek.

A kaszinó elnöksége március 15-ének megünneplésére készült. Sajnos a francia parancsnok közölte az alispánnal, hogy szónoklatokat, hazafias dalok éneklését és a nemzeti zászlók kitűzését meg nem engedheti.

A budapesti lapok közül február hó folyamán csak a 3-áról, 6-áról, 8-áról és 10-éről keltezettek jutottak el hozzánk. A többit a szerbek Szöregnél máglyákon elégették.

*

A szocialista párt március 11-én határozatot hozott, amely szerint nem 15-én, hanem 16-án, vasárnap üli meg a szabadság napját. Ekkor a polgársággal együtt a vasút előtti nagy térre vonulnak a szakszervezetek. A polgári elemek dr. Makay Ágostonnál tartottak e tárgyban értekezletet. Március 15-ikén tehát csak istentiszteletek voltak. A római katolikus templom e napon zsufolásig megtelt. Az ifjuság egy része már csak a bejárat előtt foglalhatott helyet. A magyar dalárda énekelt. Az orgona még a szertartást kitöltő részekben is minduntalan magyar motívumokat, a kuruc világ

akkordjait hallatta. Mikor pedig a mise végén a Himnuszt énekelték, a templom előtt sorakozott ifjuság is csatlakozott ehhez. A közönség innen a református templomba sietett, ahol Sebestyén Béla lelkipásztor valóban megható és magyar érzéstől duzzadó verses prédikációban panaszolta el keserves sorsunkat. A templomtornyokon a nemzeti lobogók lengtek, de ezeket rövidesen el kellett távolítani.

A magyarságot jóleső érzéssel tölthette el a Temesvárról március 14-én érkezett hír, hogy Farret francia tábornok egész vezérkarával Lugosra teszi át székhelyét és a tábornok az alispánt nyomatékosan arra kérte, hogy magyar családnál szállásoltassa el. Ugy hirlett, a tábornok kifejezetten magyarbarát. Lemoigne ezredes, az eddigi parancsnok viselkedésén is valami változás volt észrevehető. Nemcsak a népgyűlés megengedése igazolta ezt, hanem az a körülmény is, hogy néhány nap előtt látogatást tett Issekutz alispánnál, amit ezideig elmulasztott.

Anwender Henrik lapjában nyíltan állást foglalt amellet, hogy a délmagyarországi németiségnek nem Magyarország területi integritása a legfőbb érdeke, hanem az,

hogy az egész svábság egységesen kerüljön valamelyik impérium alá. A lugosi sváb néptanács tagjainak nagyrésze, elsősorban Meininger miniszteri tanácsos, helytelenítette Anwender fellépését. Talán ezért történt, hogy a német polgárok tüntetőleg résztvettek a márciusi ünnepen.

Március 16-án délelőtt 10 órára volt hirdetve a munkásság és a polgárság együttes nagy ünnepélye, amelynek főrendezését a szociáldemokrata párt intézősége vállalta.

Mivel a tömeges felvonulást közrendészeti szempontból nem engedélyezték, kisebb csoportokban és egyenként vonultak fel az ünneplők a vasuti állomás előtt lévő térre, ahová már kilenc óra után valóságos népvándorlás indult, úgy hogy tiz óra tájban több mint öt-hatezer ember volt együtt.

Cigányzenekar húzta a szebbnél szebb magyar nótákat, kuruc dalokat, amíg a közönség gyülekezett. Tiz óra után felment az emelvényre Oregyán József, aki mint elnök nyitotta meg a népgyűlést. Rövid, lelkes beszéde után Iritz Árpád tanuló szavalta el Csizmadia Sándornak „Március” című alkalmi költeményét. Zajos tapsok között lépett az emelvényre Sebestyén Béla ref. lelkész, aki hatalmas szónoki előadá-

sában méltatta a márciusi nagy eseményeket s a legtisztább, leghumánusabb, valódi nemes érzésre valló elveket hangoztatott.

Wunder Béla németnyelvű szónoklata után románnyelvű szónoklat következett. Urzică György, a román szociáldemokraták szónoka csatlakozott ékes szavakkal, szivvel-lélekkel azokhoz az elvekhez, amelyeket a magyar és német szónokok hangoztattak. Beszéde nagy hatást és lelkesedést keltett az óriási tömegben, amely ezután a legpéldásabb rendben szétoszlott.

A megérkezett Farret tábornok divíziójának elszállásolása sok gondot okozott. Nemcsak a tábornokot, de a hetven tisztet is magyar házakba kívánták elhelyezni. A beszállásolás sok kellemetlenséggel járt, ezért mindenki menekülni szeretett volna a megtiszteltetéstől. Farret részére a megyeházán rendeztek be lakást, vezérkara részére pedig ugyanitt hivatalos helyiségeket. Farret nagy magyar barátsága hír szerint magántitkárának Kovács Brun-nak, másrészt Szabolcska Mihálynak, a temesvári református költő-papnak volt köszönhető.

*

Március 22-én éjjel érkezett haza Issekutz Aurél alispán a magyar fővárosból elszo-

morító tapasztalatokkal. A teljes fejtelenség közepette még választási előkészületek is történtek és a lugosi szocialista vezérek arra igyekeztek reávenni a budapesti kormányt: rendelje el Krassó-Szörény vármegyében is a választást. Ennek bizonyára véres, vagy nevetséges következményei lettek volna, ha a kormány a kivánság felett napirendre nem tér.

Az alispánnal tanácskoztam éppen, amikor egy bekötöttfejű, felgyürt galléros ur állított be és magát mint Krassó-Szörény vármegye kinevezett kormánybiztosát mutatta be. Neve Margineanțu Titus. Alig fojthattuk el nevetésünket az öregur láttán, aki valami irással igazolta kineveztetését, viszont ekkor már tudtuk, hogy az őt kinevező kormány lemondott és így mint kormánybiztos soha hatáskörhöz nem juthat.

Március 23-án, tehát aznap, amikor Budapesten a proletárdiktaturát kikiáltották, délelőtt fél tizenegykor a megyeháza előtt megjelent egy francia őrség és a Marseillaise hangjai mellett tisztelgéssel fogadta a megyeházára kitüzött francia lobogót.

A budapesti eseményeket a hazaérkezett szocialista vezérek március 24-én adták hírül. Ezek a megyeházán és általában a

magyarság körében nagy lehangoltságot okoztak. Farret tábornok közölte az alispánnal, hogy az egész közigazgatás felett ellenőrzést kíván gyakorolni, ennek élén továbbra is Issekutz marad.

Oregyán József, a szocialisták vezérének felszólítására a vármegyei tisztviselők közül sokan megjelentek a „Magyar Király“ szálló nagytermében, hogy pártköteléken kívül szervezkedjenek. Természetesen szívesen vették azt is, ha a tisztviselők a szocialista pártba belépnek.

Március hó végén Farret tábornok Belgrádban tartózkodott. Helyette vezérkari főnöke szervezte a megszállott területet. Ő tájékoztatta a sajtó útján a közönséget az eseményekről, ezért az ujságok szerkesztőit időnként magához rendelte és a szükséges utasításokat részükre megadta.

Minthogy a Bánság már teljesen el volt szakítva az anyaországtól és ezzel minden érintkezés megszakadt, a Budapesten történekről is csak azt tudhattuk meg, amit a franciák közölni jónak láttak. A románok zokon vették a vezérkari főnöktől, hogy az ő sajtójukkal szemben is a cenzura ugyanolyan szigorral járt el, mint a magyarral és némettel szemben. A Drapelul-nak nem

engedi, hogy olyan magyargyűlölő cikket írjon, mint amilyeneket napokon át irt a március 16-iki magyar ünneplő népgyűlés hatása alatt. Ez a türelmetlen hang azonban nem a Branisce doktoré volt, aki már hetek óta Nagyszebenben működött, hanem nagyrészt fiatal román hölgyeké, akik a szerkesztésben most tevékeny részt vettek.

Március 29-én a kereskedelmi alkalmazottak megbizottainak kívánságára Hirschl Miksa, az OMKE helybeli tagozatának elnöke a Munkásotthonban összehívta a kereskedőket. Wunder Béla, a szocialisták egyik vezetője terjesztette elő, illetve indokolta a munkaadók elé terjesztett kollektív szerződés tervezetét. Az ebben foglaltak a munkaadókra igen súlyos terheket róttak és helyzetüket az alkalmazottakkal szemben majdnem elviselhetetlenné tették. Ennek ellenére el kell ezeket fogadniok, mert a francia tábornok a szocialistákkal szemben igen megértő viselkedést tanusít. Annál kevésbé volt barátságos a román vezetők iránt. Amidőn hivatalosan megjelent Karánsebesen, nem kereste fel a gör. kel. püspököt és Lugoson sem tett látogatást a gör. kat. püspöknél. A román vezetők ilyen

figyelmenkívül hagyása és emellett a tábornok minduntalan kimutatott magyar rokonszenve a románságot bántotta, de vigaszt adott a tudat, hogy uralma ugyis már csak rövid ideig tartó.

Március utolsó napjaiban is fel-felbukant a megyeházán a bekötöttfejű öreg ur, aki magát még mindig kormánybiztosnak mondotta, de egyetlen ügyirat eléje nem került...

Később már nem láttuk, eltűnt olyan zajtalanul, mint ahogy érkezett.

*

Alig érkezett Lugosra Farret tábornok, tárgyalásokat kezdett Issekutz alispánnal arról, miképen lehetne a francia csapatok által megszállt területet közigazgatási egységgé tenni.

Ezek a tárgyalások rövidesen eredményre vezettek és így Issekutz alispán hirdetmény útján léptette életbe április 1-ei hatállyal „Lugos vármegyé“-t.

A kiadott hirdetmény a következőképen hangzott:

Alisp. 4192. szám 1919.

A francia 11. gyarmati hadosztály parancsnokának folyó évi március hó 21-én 418/2 szám alatt kelt meghagyása folytán a

következőkről értesitem az alább megjelölendő területen működő összes polgári hatóságokat:

I. A Bánság területén a francia megszálló csapatok külön zónát alkotnak, mely zóna a következő határok között halad:

Kelet felé: a jelenlegi Krassó-Szörény vármegye határa Orsovától Románia és Hunyad vármegye határvonalán egész a Marosig. Észak felé: a Maros folyó Hunyad vármegye határától egészen az Ujaradtól nyugatra 4 kilométernyire eső pontig. (Zádorlak községtől keletre). Nyugat felé: ezen legutóbb említett, ponttól délnek haladó azon vonal, mely az ujaradi járásból: Ujarad, Temeskeresztes, Temesfüzes, a rékási járásból: Mélynádas, Aranyág, Temesrékás, a buziási járásból: Hattyas, Buziásfürdő, Nagyszilas, a boksánbányai járásból: Krassóvermes, Valeapály, Barbos, a resicabányai járásból: Monyó, Lupák, Krassócsörgő, Gerlistye, az oravicabányai járásból: Stájerlakánina, a jámi járásból: Illyéd, Mákosfalva, Szlatina, Románszászka, Szászkabánya, Máriahavas, Szenesfalva, az ujmoldovai járásból: Szörénybuzás, Szikesfalva, Felsőlupkó, Alsólupkó községektől nyugatra halad el. A felsorolt községek tehát már a francia

zónába esnek bele. Dél felé: Lyuborosdiától Orsováig, illetve a román határig, a Duna.

II. Ezen francia zóna felett a parancsnokságot Farret Leon tábornok ur, a francia 11. sz. gyarmati hadosztály parancsnoka gyakorolja.

III. A párisi békekongresszus végleges döntéséig a megszállott Bánság továbbra is Magyarország területéhez tartozik. A közigazgatást a jelenleg hivatalban lévő polgári tisztviselők látják el a magyar kormány nevében. A francia parancsnokló tábornok az egész polgári közigazgatást ellenőrzi.

IV. A magyar rendőrségi és csendőrségi karhatalom, valamint pénzügyőrség (különböző rendőri, csendőri, határrendőri és pénzügyőrségi alakulatok) összes szervei és tagjai közvetlenül a francia zóna parancsnokló tábornokának rendelkezései alá helyeztetnek. Ugyancsak fentnevezett francia parancsnokló tábornok ur f. évi március hó 24-én 429/2 szám alatt kelt rendelkezése folytán közlöm az ezen területre vonatkozó további részletes rendelkezéseket.

I. Az ugynevezett Bánság fent körülírt francia okkupációs területe külön kerületet illetve vármegyét alkot, amelynek neve:

„Lugos vármegye“ lesz. A járások francia neve „District“ lesz.

Ezen a francia zóna által határolt Lugos vármegyében két rendezett tanácsu város: Lugos és Karánsebes, továbbá 15 főszolgabírói járás van és pedig: a bégai, a bozovicsi, a buziási, a facsádi, a karánsebesi, a lippai, a lugosi, a marosi, az orsovai, a resicabányai, a stájerlakaninai, a temesi, a temesrékási, a teregovai és az ujaradi. — A járásokból a bégai, a bozovicsi, a facsádi, a karánsebesi, a lippai, a lugosi, a marosi, a temesi és a teregovai járások teljes egészükben bele esnek a francia zónába. — A buziási járásba: Magyarszákos, Buziásfürdő, Nagyszilas, Feketeér, Dragonyfalva, Temesforgács, Hattyas, Rakovicza, Szinérszeg, Keped, Krassóvermes, Dulló, Valeapály, Pogányosvölgy és Barbos községek esnek. — Az orsovai járásba az egész eddigi járás és az ujmoldovai járásból a következő községek: Mátévölgye, Szőrénybuzás, Felsőlupkó, Szikesfalva, Alsólupkó, Bigér és Berzászka. — A resicai járásba: Apagya, Delényes, KISSZABADI, Váldény, Gerlistye, Ferencfalva, Kiskrassó, Krassócsörgő, Kölnök, Krassócsér, Monyó, Krassóalmás, Krassóvár, Nermed, Alsózor-

lenc, Perlő, Resicabánya, Resicafalu, Domány, Kemenceszék, Ezeres, Szócsán, Tornó, Dezesd és Furluk községek esnek. — A stájerlakaninai járásba: Harampatak, Néraszlatina, Szászka, Máriahavas, Szászkabánya, Szenesfalu, Mákosfalva és Stájerlakanina községek esnek. — A temesrékási járásba: Belence, Temesrékás, Ujjózseffalva, Felsőbencsek, Alsóbencsek, Gizellafalva, Panyó, Iktár, Budincz, Kiszető, Babsa, Nagytopoly, Kistopoly, Sustra, Sziklás, Hosszuág, Lukácskő, Sztancsafalva, Aranyág, Mélynádas, Temeshódos, Aga, Burád, Temespéteri, Temeskirályfalva és Tésfalu községek esnek. — Az ujaradi járásba: Ujarad, Szépfalu, Réthát, Temeskeresztes, Temesfüves, Kiszentmiklós, Angyalkut, Temesfűskut, Fér egyhát és Zsigmondháza községek esnek.

II. A francia katonai hatóság a közigazgatás minden ágazatát ellenőrzi. Ezen ellenőrzés végrehajtására minden főszolgabíró illetve rendőrkapitány mellé egy francia tiszt fog helyeztetni, akinek címe: „a járás illetve város katonai parancsnoka“ lesz. Az egész terület négy kerületre oszlik; mindegyik élén egy törzstiszt vagy kapitány áll „kerületi parancsnok“ címmel.

1. Lippai kerület, főnök Guespereaú al-

ezredes, a marokkói spahi ezred parancsnoka lesz, székhelye Lippa, magában foglalja a lippai, marosi és ujaradi járásokat.

2. Resicabányai kerület parancsnoka: Serrard kapitány, a hegyi tüzérsztag parancsnoka, székhelye Resicabánya, magában foglalja a resicai és stájerlaki járásokat.

3. Orsovai kerület parancsnoka: Lemoigne alezredes, a 35. gyarmati gyalogezred parancsnoka, székhelye Orsova, magában foglalja az orsovai, teregovai és bozovicsi járásokat.

4. Lugosi kerület, parancsnoka Papillon őrnagy, a 21. tüzérsztag parancsnoka, székhelye Lugos, magában foglalja a lugosi, buziási, facsádi, bégai, temesi, karánsebesi és temesrékási járásokat és Karánsebes várost.

III. Azt a tisztviselőt, akinek működése nem kielégítő, az illetékes felső hatóság javaslatához illetve meghallgatásához képest a parancsnokló tábornok elmozdítja és mással helyettesíti. — A tábornok beleegyezése nélkül a magyar kormány egyetlen tisztviselőt nem nevezhet ki vagy mozdíthat el.

IV. Az összes hatóságok kötelesek feladataikat éppen oly lelkiismeretesen végezni, mint azelőtt.

V. A rendet közvetlenül a parancsnokló tábornok alá rendelt rendőrségi, csendőrségi és pénzügyőrségi alakulatok tartják fenn.

VI. A parancsnokló tábornok az egész területre érvényes rendeleteket bocsájt ki, ha azokat szükségesnek tartja. A francia zóna egész területére hatáskörrel bíró polgári hatóságok általános érvényű úgy nemkülönben a francia parancsnok intézkedésével kapcsolatos rendeleteket a parancsnokló tábornok elé kell terjeszteni jóváhagyás végett.

VII. A lakosság haladéktalanul lefegyvereztetik, ugyszintén a nemzeti gárdák is, bármely nemzetiségűek legyenek is azok.

VIII. Mindennemű kokárda viselése tilos, csak a csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség és határrendőrség hordhat magyar kokárdát.

IX. Magánosoknak tilos minden lobogódisz használata. A magyar zászlót a nyilvános épületeken a háboru előtt szokásos módon lehet kitűzni.

X. Felvonulások és propaganda gyűlések tilosak. Az egyesülési és gyülekezési jog a francia parancsnokság ellenőrzése alá helyeztetik.

XI. A hirlapok cenzura alá rendeltetnek.

XII. A magyar bíróságok az eddigi keretekben végzik az igazságszolgáltatást. Temes megyének a Lugos vármegyéhez csatolt részei igazságszolgáltatási szempontból a lugosi törvényszék alá rendeltetnek. A francia hadsereg, francia tisztek vagy katonák ellen elkövetett bűntettek, vétségek és kihágások francia haditörvényszék elé utaltatnak, nemkülönben a bolsevista propaganda terjesztői is.

XIII. A pénzügyi, tanügyi és utügyi igazgatás az egész francia zóna területén az eddigi keretekben a Lugoson székelő pénzügyigazgatóság, tanfelügyelőség és államépítészeti hivatal által láttatik el.

XIV. A megszállott francia zóna törvényes pénzneme — tekintettel arra, hogy a szerb csapatok által megszállott zónában a lebélyezett korona érték bir érvénnyel — úgy a le nem bélyezett, mint a lebélyezett korona érték.

XV. A személy- és áruforgalmat külön rendelet szabályozza.

XVI. A kiadott rendelkezések és utasítások megszegőit a parancsnokló tábornok ki fogja szolgáltatni az illetékes bíróságnak, illetve rendészeti hatóságnak.

XVII. A kerületi és járási parancsnokok, polgári közigazgatási és birói hatóságok,

valamint a francia és magyar csendőrség, rendőrség és pénzügyőrség tartoznak a most fentebbiekben közölt rendeletet végrehajtani.

Lugos, 1919. évi március hó 28-ikán.

ISSEKUTZ AURÉL, alispán.

*

A megalakított „Lugos vármegye“, mint a francia megszállott terület közigazgatási egysége lehetővé tette, hogy itt a személy és áruforgalmat különlegesen szabályozzák. Ez az alispán következő hirdetményében nyert kifejezést.

„4229/1919 alisp. szám. Farret Leon tábornok ur, a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnokának f. évi március hó 25-én 437/2 sz. alatt kelt rendelkezése folytán a személy áruforgalmat illetőleg a következőket teszem közhirrre:

I. A személyforgalom következőként szabályoztatik.

1. A francia csapatoktól megszállott területen belül (melynek körülírása a 4192. alisp. számú rendeletben van megadva) a járási fősolgabírók, illetve rendőrkapitányok részéről saját felelősségükre kiadott igazolványok elégségesek.

2. A francia csapatoktól megszállott te-

rületről kifelé az igazolványok fényképpel látandók el. a) A meg nem szállott területre a főszolgabírók és rendőrkapitányok által kiadott igazolványok láttamozandók a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnoka, Farret Leon tábornok ur által kirendelendő katonai kerületi parancsnok által. Lugosi lakosok engedélyét a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnoka láttamozza. b) A francia állammal szövetséges viszonyban levő államok területére szóló engedélyt a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnoka láttamozza. c) A francia állammal ellenséges viszonyban levő államok területe felé a forgalom elvben tilos. Kivételes esetekben a folyamodások a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnokához, Farret Leon tábornok urhoz intézendők.

3. Kivülről a francia csapatok által megszállott terület felé az illetékes hatóságok által kiállított és a katonai hatóság által láttamozott igazolványok érvényesek.

4. A kerületi parancsnokok megengedhetik a zóna határmenti községeiben lakóknak a vonal átlépését, illetve az azon túl fekvő szomszédos helységek felkeresésére jogosító, egy hónapra érvényes és lejáratkor megújítható igazolványok kiállítá-

sát kulturális tevékenység, vagy élelmiszer beszerzése céljából. Az ilyen igazolvány kiállítására a járási főszolgabíróknak, illetve rendőrkapitányoknak kell az illetőket ajánlani. Ha beigazoltatnék, hogy az igazolványokat csempészésre avagy politikai agitációkra használják fel, a tetteseket a francia katonai hatóságok szigorúan meg fogják büntetni.

II. A francia zónán belül minden kereskedelmi cikk szabad forgalom tárgya. A zónából tervezett kivitel iránti kérvények a 11. francia gyarmati hadosztály parancsnoka: Farret Leon tábornok urhoz intézendők a kerületi parancsnokok útján. Elvileg a kivitel csak akkor lesz megengedhető, ha a kivitt kereskedelmi forgalom tárgyát képező élelmicikk ellenszolgáltatásul megfelelő árucikket hoz be a kérelmező.“

A lugosi „Munkástanács“ határozatából kifolyólag április hó 2-án egy küldöttség kereste fel Farret tábornokot. A küldöttség feltárta a gazdasági élet hibáit és orvoslást kért. Felvilágosították továbbá a tábornokot arról, hogy a hatóságok a nép ellenőrzése nélkül folytatják működésüket és hogy ezen eljárás a közre nézve milyen ve-

szedelmeket rejt magában. A tábornok szívesen hallgatta meg a küldöttség előadóját.

A temesvári Tábla titkára és Vojnich Guidó, a lugosi törvényszék elnöke Farret tábornok elé terjesztették azon kérelmet, hogy kiadott rendelkezése azon részét, amely szerint a Temes megyéből Lugos vármegyéhez csatolt részeken működő járásbíróságokat a lugosi törvényszéknek rendeli alá, változtassa meg, mert ezen rendelkezés gyakorlati megvalósítása nagy nehézségekbe ütközik. A tábornok írásban közölte Vojnich Guidó törvényszéki elnökkel, hogy rendelkezését meg fogja változtatni. Remond őrnagy, amikor az urak kérelmüket előterjesztették, a tábornok rendelkezését azzal indokolta, hogy a tábornok úgy gondolta, hogy a jogszolgáltatásnak a régi keretekben való eszközlése biztosabban lehetséges, ha a szerbek beavatkozásának eleje vétetik. Az urak azonban közölték a vezérkari főnökkel, hogy a Tábla egyelőre zavartalanul működhetik ép úgy, mint a temesvári törvényszék is, a szerbek az utóbbi területen a jogszolgáltatásba be nem avatkoznak.

Április 11-én dr. Róth Ottó kormánybiztos és dr. Jakobi Kálmán Temesvár főis-

pánja Lugosra érkeztek, ahol Farret tábornokkal és a szocialista vezetőkkel tanácskoztak. A románok akciója sikerrel járt. Farret tábornok áthelyezése elrendeltetett. Lehet, hogy ezzel összefüggésben volt dr. Róth és dr. Jakobi megjelenése, mert hiszen a „Bánsági Köztársaság“ létesítésén ezek az urak együtt dolgoztak Belgrádban is. A szocialisták, valószínűleg dr. Róth kívánságára, nagy ünneplésben részesítették a tábornokot. A munkásotthonból több százan vonultak a megyeháza elé, ahol Oregyán József üdvözölte a távozó tábornokot és kérte, ha csak lehet, maradjon helyén. A tábornok természetesen erre ígéretet nem tehetett. A tömeg a megyeházától a munkásotthonba vonult, ahol dr. Róth Ottó közölte, hogy a tábornokkal Belgrádban járt a „Bánsági Köztársaság“ ügyében, amihez a magyar tanácsköztársaság hozzájárulását adta. Felhívta a jelenvoltakat, hogy a jövőben ne nevezzék magukat románnak, németnek, szerbnek vagy magyarnak, hanem bánátinak, úgy ahogy a svájci sem franciának nevezi magát. Beszédében hangsúlyozta, hogy ha Karagyorgyevits Sándor rövidesen nem határoz és hozzá nem járul a szocialista „Bánsági Köztársaság“ létesítéséhez, úgy fog

járni, mint a mi volt „taknyos“ királyunk, aki szintén elkésett és így trónját veszette.

*

Április közepén a román lapokat a franciák erősen megcenzurálták, mert ezek olyan cikkeket kívántak írni, amelyek Farret tábornok visszahívását magyarbarátságával hozzák kapcsolatba.

Április 17-én Farret tábornok elhagyta Lugost. Issekutz alispán tőle a vármegyei tisztkar élén vett búcsút. A tábornok biztosította az alispánt, hogy utóda is az ő szellemében fog eljárni. Egy időre Vargos alezredes, aki eddig Vix alezredes mellett Budapesten teljesített szolgálatot, került a megszálló francia csapatok élére. A husvétii ünnepek csendben teltek. Elsőizben történt évtizedek óta, hogy a szentsirokat nem katonák őrizték.

Április 22-ikét az alispán, Vargos alezredes és Remond őrnagy Karánsebesen töltötték. Erre okot a karánsebesi munkástanács és a csendőrszázados viselkedése adott. Egy kilakoltatási birói határozattal szemben a munkástanács más határozatot hozott és amikor a végrehajtó karhatalomért folyamodott, a csendőrszázados felhívta a bíróság előtt pernyertes felet, hogy engedjen

jogából, mert ha őneki a munkástanács a bírósággal ellentétes utasítást ad, ahhoz tartja magát.

A francia parancsnok maga elé idézte a munkástanács tagjait, valamint a csendőrszázadost és közölte az előbbiekkal, hogy a tanácsnak semmiféle hatáskörét a politikai hatóságokkal szemben el nem ismeri és nem fogja eltűrni, hogy bármilyen kérdésben, amely a magyar politikai hatóságok hatáskörébe tartozik, bele avatkozzék. Amidőn pedig a tanács tagjai a jelenlegi magyar kormány rendelkezésére hivatkoztak, a francia tiszték kijelentették, hogy még a Károlyi kormány rendelkezéseit sem ismerik el, hanem ezen a területen a forradalom előtti jogszabályok és hatóságok bírnak érvénnyel. A százados alázatosan mentegetődzött azzal, hogy tévesen értelmezte a fentről kapott rendelkezést, de tévesen értelmezték az ő eljárását is.

A délután folyamán Pauck Frigyes polgármester felkérte Issekutz alispánt, hogy a városháza tanácstermében jelenjék meg mert a lakosság egy nagy küldöttsége kíván előterjesztéseket tenni. Az alispánt a zsufolásig megtelt teremben — különösen a karzatról— „éljen Nagyrománia, éljen Ferdi-

nand király“ kiáltások fogadták és amikor az alispán magyar nyelven szólt, lehurrogták. Az alispán annak kijelentése után, hogy ezt a magaviseletet nemcsak a vármegye első tisztviselőjével és a város diszpolgáiraival szemben, de bármely vendéggel szemben is olyan sértőnek és illetlennek találja, hogy azt elviselni nem hajlandó, elhagyta a termet. Miután a polgármesternek szemrehányást tett, hogy őt ilyen helyzetbe juttatta, Pauck polgármester a terembe visszasietett, és azonnali lemondását jelentette be, ha az alispánnak teljes elégtételt nem adnak. Egy nyolc tagú küldöttség elnevezést kért az alispántól, aki a terembe visszatért és itt ugyan románul beszélt, de megindokolta ezt azzal, hogy azért teszi, mert a hallgatóság 90% a csak ezt a nyelvet érti. A gyűlés szónokai megköszönték az alispánnak, hogy a francia parancsnok útján a munkástanács tulkapásait megfékeztette. Kérték, hogy hasson oda, hogy a román kokárda viselhető és ezért a románoknak bántódásuk ne legyen. A közéleti és egyéb közérdekű kérdések előterjesztése után a gyűlés csendben szétoszlott.

Április 23-ikán és 24-ikén Branisc és Bon-

tescu doktorok, a nagyszebeni kormány tagjai, Lugoson tartózkodtak, ahol az alispánnal, a francia parancsnokkal és Jucu dr. élelmezési biztossal főleg közéleti ügyekben érintkezésben voltak. Ezután Issekutz alispán értekezletre hívta az illetékes tényezőket, a pénzüzetek vezetőit, a gazdagabb kereskedőket, hogy velük a felmerült pénzhiány orvoslását megbeszélje. Előadta az alispán, hogy az a küldöttség, amely Budapestre utazott pénzért, csak 100.000 koronát hozott és az Osztrák-Magyar Bankfiókhoz egy két millióról szóló utalványt. Gondoskodni kell tehát az élelmiszerek beszerzésére szükséges összegekről, munkabéerekről, segélyekről, tisztviselők fizetéséről stb. Épen ezért a jelenlevőket kölcsön nyújtására hívta fel. E felhívásnak meglehetősen sovány eredménye volt, mert a forgótőkétől magát megfosztani senki sem merte. Az értekezlet bizottságokat küldött ki, amelyek tagjai házról-házra járva gyűjtösek kölcsöntjegyzőket. Az árvizsgáló bizottságnak is ülése volt, amelyen a francia parancsnok is részt vett. Ezen különösen a husnak esetleg rekvirálás útján való beszerzéséről és kicsinyben mikénti eladásáról folyt a vita.

*

Április 27-én a következő rendelet jelent meg Lugos vármegye közigazgatása zavartalan menetének biztosítása érdekében: Elrendeljük, hogy minden egyes adózó 1919. évi március hó 31-ig esedékessé vált mindennemű (állami adó, vármegyei és községi pótagó, illeték és egyéb) a közadók módjára behajtandó tartozását is, beleértve az eddigi hátralékokat, folyó évi május hó 15-ig önként fizesse be, annyival inkább, mert ellenesetben a köztartozások behajtására karhatalom kirendelésével felmerülő költségek (utazás, élelmezés stb.) azon adózókat fogják terhelni, akiknek hátralékos köztartozásai behajtása miatt vált szükségessé a karhatalom kirendelése. Az az állami, vagy községi (városi) közeg, aki a jelen rendelet végrehajtása céljából az ezen rendelet alapján kiadandó hatósági rendelkezéseknek eleget nem tesz vagy azt hanyagul teljesíti, felelősségre fog vonatni és vele szemben a megtorlás teljes szigorja fog alkalmazásba vétetni.

Jelen rendelet a vármegye egész területén azonnal közhírré teendő. Lugos 1919 április hó 1-én. Henri Vargos, s. k. alezredes, a francia megszálló csapatok parancsnoka. Issekutz Aurél s. k. alispán.

Április végén a szocialisták nagyban készülődtek május elsejének méltó megünneplésére. A pártvezetőség felkérte a francia parancsnokot, hogy rendelje el, hogy ezen napon a közhivatalokban is szüneteljen a munka. A parancsnok ezt a kérelmet nem teljesítette, de azért a hivatalfőnökök saját jószántukból engedték el alárendeltjeiknek ezen a napon a hivataloskodást.

A helybeli lapok is közölték azt a temesvári hirdetményt, amely szerint a Bán-ság területén az utazást ismét megnehezítették. A hirdetmény szerint Temesvárról Arad, Szeged, Lippa, Lugos és Karánsebes felé uti igazolványok egyáltalán nem, a többi vonalokra csak igen komoly okokból állíttatnak ki. Természetesen ezt a rendelkezést sem kellett egészen komolyan venni. Ez csak ismét azt jelentette, hogy még több ácsorgás és vesztegetés jár az utazással. Az ilyen rendelkezések ellenére a lugosi kereskedők most különösen Belgrádba és Fiuméba utaztak, ahonnan sok árut szerezhetnek. A piac most már szövetekkel, fehérneművel, vászonnal, cérnával és déli gyümölcsökkel el volt ugyan látva, de az árak még mindig igen nagyok voltak, bár napról-napra estek. A kávé kilogrammja

80—90 koronába, egy narancs 2 koronába került.

Május 1-én a zuhogó eső teljesen néptelenekké tette az utcákat. Ennek ellenére d. e. 11-kor meg volt a szocialisták felvonulása teljes rendben és meglehetősen hangtalanul. Az új francia parancsnok De Tournadre tábornok megérkezett. Ő is a megyeházára szállott, itt fogadta a közigazgatás tisztviselőinek tisztelgését. Az üdvözlésre adott válasza elég furcsán hangzott, azt mondta, örömmel jött a szép, megelégedett és boldog Bánságba.

*

Május első napjai jelentékenyebb események nélkül teltek. A Temes áradása okozott aggodalmat, viszont a budapesti kommunista kormány közelgő bukása az embereket némi reménnyel töltötte el. A bankok alispáni rendeletre hetenként csak 200 koronát szolgáltattak ki a betevőknek. A francia parancsnok Issekutz alispán kíséretében Aradon járt, állítólag közellátási ügyekben. Innen hozta Issekutz a hírt, hogy megalakult a Károlyi Gyula gróf kormánya. Ő maga is beszélt Károlyival, akinek közlése szerint a kormányt támogatja az ántánt és összeköttetésben áll József főher-

ceggel. A bolsevista kormány bukásával kapcsolatos hírek, amelyeket a francia parancsnokság itt is közzé tétetett, városszerte nagy örömet és megnyugvást keltettek. A resicabányai szocialista vezetők közül nyolcat gyanus üzemek miatt letartóztattak és Lugosra hoztak. A román politikai táborban bizonyos nyugtalanság volt észlelhető. A „Drapelul“ egyenes kérdéssel fordult az idevaló nem román elemekhez, hajlandók-e kinyilatkoztatni, hogy készek a Nagyromániához való csatlakozást elfogadni, illetve ilyértelmű kérelmet előterjeszteni. De erre senki magát illetékesnek nem tartotta. A szocialisták lapjában, a „Népakarat“-ban egyenesen lázító cikkek jelentek meg. A francia cenzura ezek közzétételét nem akadályozta meg. Ezért az ügyészt arra kértük, lépjen érintkezésbe a francia parancsnokkal és eszközölje ki, hogy az ügyésznek is befolyása legyen a cenzurálásra. Székely ügyésznek sikerült is magának ezt a jogot a francia tábornoktól megszerezni. A tábornok egyébként mindenképpen azon volt, hogy a forradalom előtti magyar törvényeknek minden vonatkozásban érvény szereztessek.

Május 9-én de Tournadre tábornok, Re-

mond vezérkari főnök és Issekutz alispán kíséretében Resicabányán volt. Itt érintkezést keresett a munkások vezetőivel, akik előtt kijelentette, hogy a szakszervezetek működése ellen kifogása nincsen, de munkástanácsot el nem ismer és ennek tagjával nem tárgyal. Az államvasut társaság gyártmányainak Lugos vármegye területén kívül való elszállításához alispáni engedély kellett és az alispán ezt az engedélyt csak oly feltétel alatt adta meg, hogy első sorban a vármegye helyi piacait látja el a társaság.

Május 10-ikén a román lapok közölték, hogy a román csapatok bevonultak Budapestre. Némelyek szerint ennek öröme, mások szerint Károly, az első román király megkoronáztatásának emlékére jelentek meg a magánosok házain és a gör. keleti templomon a román nemzeti lobogók a délelőtti órákban, de délutánra ismét lekerültek. Makay Ágoston mozgalmat indított a Károlyi Gyula kormány-alakítás támogatására. Ebben az ügyben felkerestem az alispánt, hogy megtudjam, vajjon időszerű-e ez a törekvés, mert olyan hírek is keringtek, hogy már egészen közel álló a románok által az államhatalom átvétele. Issekutztól meg-

tudtam, hogy a franciák hivatalos hirt kaptak arról, hogy Magyarország feldarabolását Párisban a nagyhatalmak elhatározták, még csak azt nem tudják, hogy ez milyen módon történik. E hírek következményeképpen a Makay-féle mozgalmat leintették.

Május 12-én megtudtuk, hogy a román vezetők a francia tábornoknak átnyújtottak egy 80 aláírással ellátott emlékiratot, amelyben kifogásolták az elrendelt adóbehajtást. Ebben hangsúlyozták, hogy a magyar parlament a költségvetést meg nem szavazta és így a magyar törvények szerint adó be nem hajtható, továbbá, hogy a nép szegénysége is időszerűtlenné teszi a behajtást. Tiltakozásuk igazi okát elhallgatták. Az idevaló magyarságban nagy nyugtalanságot keltett a Párisból jött hivatalos jelentés, hogy Magyarország határait a konferencia már megállapította. Mindenki azt hiszi, hogy néhány nap múlva a románok átveszik a közigazgatást. Ezt megerősíteni látszott dr. Dobrin Györgynek és Baltescu Jánosnak Szebenbe utazása is.

Május 14-én Varjassy Lajos, az Aradon megalakult magyar kormány tagja, Lugoson volt, ahol Tournadre tábornokkal tárgyalt.

*

Május 16-án Belgrádból érkező sürgönyparancs folytán de Tournadre tábornok egész vezérkarával és a csapattisztek legnagyobb részével 17-én reggel Aradra indult. A megyeházáról lekerült a francia lobogó és az itt hagyott Vargos alezredes városparancsnok hivatalos helyiségét ugylátszik nem fogják átteni a megyeházába, mert a franciák véleménye szerint ittlétük már csak rövid ideig tartó. A lugosi svábok egy küldöttsége a sváb néptanács határozata következtében felkereste a helybeli román nemzeti tanácsot és ennek emlékiratot nyújtott át, amelyben a vármegye sváb lakosságának kívánságai foglaltatnak azon esetre, ha a románok itt az államhatalmat átvennék. Ebben mindenekelőtt hangsúlyozzák, hogy nem kívánnak állást foglalni atekintetben, hogy a Bánság mely államhoz jusson, azonban az idevaló svábok óhaja az volna, hogy a Bánság egységesen kerüljön valamelyik impérium alá. Kivánják, hogy minden sváb nemzetbeli tisztviselő helyén meghagyassék és a svábságnak számarányának megfelelően jusson hely a törvényhatósági és városi közigazgatásban, valamint a bíróságoknál és egyéb hivatalokban. Lugos város polgármesteri állását

maguknak követelik és kívánják, hogy azonnal német tanfelügyelői állás létesíttessék. Az oktatás nyelve minden német községben német legyen, a lugosi polgári iskola oktatási nyelvül is ez rendeltessék. A német eszméhez hű lapokkal szemben a cenzura megszüntetését és a gyülekezési jog szabadságát igénylik. Az országos politikai kérdésekben az erdélyi szászok álláspontjára helyezkednek. Kívánják a törvényhatósági és városi képviselőtestület összehívását proporciónális választások alapján és új népszámlálást különös tekintettel arra, hogy a lakosok nemzetisége megállapíttassék. A küldöttséget Anwender Henrik vezette, akinek dr. Popoviciu György esperes válaszolt, hangsúlyozva, hogy a románok a németekkel a legjobb egyetértésben kívánnak élni. Ámbár Anwender a lugosi némettség nevében beszélt, meg kell állapítanunk, hogy ennek csak igen kis töredéke tartozott az Anwender féle politikai csoporthoz.

Május 23-án délután négy órakor vonult be Lugosra a Déváról ide küldött 500 főnyi román csendőrség. Természetesen ennek öröme a város román része fel volt lobogózva, román trikolórok diszitették az

egyed magánházakon kívül a román pénzintézeteket, templomokat, iskolákat és a városházát is. A megyeházán még a francia lobogó lengett, amelyet Vargos alezredes hivatalátvétele alkamával ismét kitűzetett.

Május 24-én de Tournadre tábornok egész vezérkarával ismét Lugosra helyezte működési helyét. A román csendőrség állítólag az ő rendelkezése alá került, ennek ellenére az általános benyomás az volt, hogy a francia parancsnokság a hatalomnak csak látszatát bírja, tényleg az történik, amit a románok akarnak. Hogy pedig a franciák és románok között ekkor a viszony milyen volt, azt jellemzi a következő teljesen megbízható helyről nyert értesülés. Vargos alezredest Aradon a főtéren az összes francia csapatok kivonultatása mellett ünnepélyesen dekorálták. Igaz, hogy az alezredes a rendjelet már régebben megkapta, most azonban az ünnepélyes átadásnak azért kellett megtörténnie, mert két nappal ezt megelőzően a románok dekoráltak az aradi piacon teljes ünnepélyességgel egy tisztet és ehhez az ünnepélyhez a francia helyőrséget meghívni elmulasztották. Most a francia dekorációhoz a románok nem kaptak meghívót.

Május 25-én volt az első sajnálatos összeütközés a magyarok és románok között. Három vármegyei tisztviselő és egy hevonult román tiszt között ittas állapotban összetűzés történt, amelynél a tettelesen bántalmazott román tiszt fegyverét is használta, de eredménytelenül. A vármegyei tisztviselők fogságba kerültek. Vargos alezredes a románokkal szemben magának tartotta fenn a vizsgálatot, miután Issekutz alispán de Tournadre tábornoktól ezen ügyben csak azt kérte, hogy a megyei tisztviselők a románoktól a franciák által átvétessenek és az eljárást ellenük a franciák folytassák le. Hogy ez a kérelem mennyire indokolt volt, azt igazolta a tisztviselők állapota, amikor őket a kihallgatáshoz elővezették. Teljesen összeverve, arcukon sebekkel és számtalan véraláfutással álltak a francia parancsnok elé, akinek jegyzőkönyvre is adták, hogy ugyanazzal a tiszttel, akivel a kávéházi jelenet történt, egy másik tiszt cellájukba jött és őket katonáival verette meg. Sipos tb. főjegyzőt, Jäger tb. főszolgabírókat és Kunst szolgabírókat 15 napi elzárásra ítélte a francia parancsnok, amelyet a franciák lakatnyájában töltöttek ki. A román tisztet át-helyezték.

Május 25-én a békéscsabai királyfogadtatásról hazaérkezett dr. Dobrin György ügyvéd, már mint a nagyszebeni kormányzótanács által Lugos vármegye élére kinevezett prefektus. A vonatnál nagy közönség várta, kivonult a román dalárda is és nemzeti zászlók alatt ünnepelték az új megyefőnököt. Üdvözlésére megjelent a sváb tanács néhány tagjával, ennek irányítója: Anwender lapszerkesztő is.

*

Május 26-án De Tournadre tábornok hivatalos átiratban közölte Issekutz alispánnal, hogy dr. Dobrin György a vármegye prefektusává kineveztetett. Hogy ki által, ez az átiratból ki nem tűnt. Később a tábornok és Issekutz között tárgyalások folytak az impérium átvétele és a tisztviselők eskütétele tárgyában. A tábornok kilátásba helyezte, hogy a románok olyan esküszöveget fognak kívánni, amely a tisztviselőktől ugyan hűséget igényel a román állam és a román király iránt, de csak azon időpontig terjedő hatállyal, amikor a Bánság sorsa a békekonferencián végleg eldőlt. Az alispán a tábornoktól ily értelmű írásos nyilatkozatot kért, hogy ezt tisztviselőtársainak megmutassa, de ilyen kiállítására a tábornok hajlandó nem volt.

Május 28-án d. e. tíz óra körül De Tournadre tábornok hivatalos helyiségébe kérette Issekutz alispánt. Itt jelen volt dr. Dobrin György prefektus, titkárával dr. Bejan Virgillel. A tábornok közölte az alispánnal, hogy át kell adnia a hivatalt, Issekutz kijelentette, hogy a főispáni hivatal átadásának, illetve átvételének akadályai nincsen, miután a tábornoktól már megkapta azon írásbeli parancsot, illetve értesítést, hogy prefektusnak dr. Dobrin György urat nevezték ki. Az alispáni hivatal átadása tekintetében azonban ilyen parancsot még nélkülöz, már pedig csak a tábornoktól nyerendő parancsnak hajlandó engedelmessé válni. A tábornok a kívánt parancsot azonnal megszövegeztette. Nemsokára Issekutz hivatalában megjelent dr. Dobrin György, dr. Baltescu János, dr. Lupea Kornél és dr. Prostean Miklós, majd később dr. Bejan Virgil, dr. Vasilie Sándor és Rusz csendőrőrnagy. Dr. Dobrin román nyelven felhívta az alispánt hivatala átadására, hangsúlyozva, hogy teljesen átérti, hogy amíg ez az aktus és a változott viszonyok őket a legnagyobb örömmel töltik el, az alispánra és tisztikarára fájdalmasan hatnak. Megköszönte az alispánnak a közérdekben kifeje-

tett eddigi fáradozását és kérte, hogy a közügy előmozdításában támogatását a jövőben is adja meg. Az alispán magyar nyelven válaszolt. Miután tisztázódott a kérdés, hogy a francia tábornok a parancsot tényleg már megadta és az írásba is foglaltatott, az alispán ezen parancs folytán hivatalát átadni hajlandónak nyilatkozott. Dr. Dobrin innen — miután a magával hozott urakat mint új köztisztviselőket bemutatta — a városházára távozott. Baltescu, az új alispán Issekutzot arra kérte, vegyenek fel az aktusról román nyelvű jegyzőkönyvet. Issekutz e kívánság teljesítésére hajlandó nem volt. Az ő hivatalos nyelve a magyar, ő csak magyar szöveget írhat alá, legfeljebb hasábos lehet a magyar és román szöveg, mert a magyar törvény értelmében a román nyelv is használható a magyar mellett. Dr. Baltescu kívánságához ragaszkodott, de közölte Issekutz álláspontját dr. Dobrinnal. Miután a prefektus is ragaszkodott a kizárólagosan román szöveghez, Issekutz pedig megmaradt a maga álláspontján, a románok a saját jegyzőkönyvükön megjegyezték, hogy Issekutz alispán az aláírást megtagadta, Issekutz pedig aláírta magyar jegyzőkönyvét. A jegy-

zökönyv igen rövid szöveggel birt. Megállapította, hogy Issekutz a megszálló csapatok parancsnokának hozzá intézett hivatalos parancsa folytán adta át hivatalát.

Az új főtisztviselők a következők lettek: Dr. Baltescu János alispán, dr. Lupea Kornél főjegyző, dr. Bejan Virgil főispáni titkár, dr. Vasilie Sándor főispáni másodtitkár, dr. Prostean Miklós árvaszéki elnök, dr. Jurca Kornél főügyész, Harambasa János Lugos város polgármestere, dr. Gindu Kornél főkapitány, Petrovits Vazul pénzügyigazgató, Bradicean László adótárnok, Grozavescu Szilárd számvevőségi főnök, Cimpian Ágost erdőigazgató, Sedan Miklós postafőnök, Stupariu Vazul állomásfőnök. A városházán dr. Dobrin dr. Willer József főjegyzőt, mint helyettes polgármestert szólította fel Rusz őrnagy kíséretében, hogy Harambasa Jánosnak adja át a hivatalt. Ámbár Willer kijelentette, hogy magát a polgármesteri állás átadására hivatottnak nem érzi, azt mégis átvettnek jelentették ki. A rendőrkapitányi hivatalt Török János adta át. A délután folyamán egyes vállalkozó csoportok a magyar cimereket szedték le, piszkolták be, vagy dobták a Temesbe. A törvényház tetején kőből készült

cimert is leütötték és a Temesbe dobták, bár a bíróságot még át sem vették. Az összes tisztviselőket leginkább az esküszöveg kérdése izgatta. Nagyon sokan az eskü megtagadása mellett voltak.

Május 29-én a közeli román községek egynémelyikéből román lobogók alatt üdvözlő küldöttségek jöttek az új prefektushoz. Ezek az utcán nagy feltűnést keltve vonultak végig.

A hivatalfőnökök értekezletet tartottak az eskü letétele tárgyában. Bár már a főnökök között is voltak, akik az eskü megtagadását kívánták, az értekezlet mégis abban állapodott meg, hogy Issekutz alispán és Vojnich Guido törvényszéki elnök keressék fel dr. Dobrint és kíséreljék meg olyan szöveg kieszközlését, amely nem hűség-escü, hanem csak hivatali eskü jellegével bírna. Ezenkívül szerezzenek írásbeli biztosítékot, hogy az eskü letétele esetén a tisztviselők a vármegye területéről áthelyeztetni nem fognak és hogy ezidőszerinti illetményeikben részesülnek továbbra is, valamint azok, akiknek természetben lakásuk vagy egyéb járandóságuk van, ezekben a Bánság hovátartozandóságának végleges elintézéséig meghagyatnak. A vasutasok és postá-

sok az eskü megtagadására Temesvárról utasítást kaptak és ezek egyelőre ehhez tartották magukat.

Május 30-án Issekutz és Vojnich eljárak dr. Dobrinnál. Itt azonban nem a tisztviselők feltételeit adták elő, hanem felvilágosításokat kértek bizonyos rendelkezések felől, amelyek az eskü le vagy le nem tételével vannak összefüggésben. Dobrin kijelentette, hogy a hűség szó az eskü szövegéből ki nem hagyható, de annak ellenére ő ezt az esküt csak adminisztratív eskünek tekinti.

Közölte a megjelentekkel, hogy ragaszkodnia kell ahhoz, hogy az esküt tett tisztviselőket áthelyezheti, sőt nem is kívánta eltitkolni, hogy a tisztviselők legnagyobb részét át fogja helyezni. Annak a tisztviselőnek azonban, aki az áthelyezés folytán új állását elfoglalni nem kívánja, joga lesz nyugdíjaztatását kérni. Az a tisztviselő, aki az esküt letette, de jelenleg viselt állásában meg nem hagyatik, a természetben élvezett lakást augusztus 1-ig használhatja. Aki az esküt le nem teszi, azonnal hurcolkodni köteles. A járandóság tekintetében irányadó az az összeg, amelyet a tisztviselők 1918. évi október 18-a előtt élveztek. Az ezután történt előléptetéseket nem hajlandó

a román kormány elismerni. Junius 1-én fizetést már csak az kap, aki az esküt letette. Kivételt képeznek a bíróságiak és a tantestületek tagjai, mert ezeknél az impérium még át nem vétetett.

Ugyanakkor, amikor Issekutz és Vojnich dr. Dobrinnal tárgyalt, jelent meg nála a köztisztviselők egyesületének küldöttsége Kovács Zoltán pénzügyi főtanácsos vezetésével. Ez Dobrin előtt kijelentette, hogy a tisztviselők esküt tenni nem hajlandók, de fogadalomra készek. Issekutzot és Vojnichot kellemetlenül érintette ez az akció, amelyről előzetes tudomásuk nem volt. Dr. Dobrin felismerte annak jelentőségét, hogy a tisztviselők eljárása nem látszik teljesen egységesnek, Issekutz és Vojnich azzal váltak el dr. Dobrintól, hogy a nyert felvilágosítások alapján megszövegezik kívánságaikat és arra kérték Dobrint, hogy ezeket junius 2-án Szebenbe magával vigye és csak visszatérése után adjon végleges választ.

*

Az az emlékirat, amelyet a tisztviselők nevében Issekutz alispán és Voinich törvényszéki elnök Dobrin prefektusnak átadott a következőképen hangzott:

Prefektus Ur! Krassó-Szörény vármegye területén hivatali működésben lévő összes állami, államvasuti, törvényhatósági, városi és községi nem román tisztviselők és egyéb alkalmazottak kifejezést kívánnak adni annak, hogy a mai napig érvényben álló törvények és rendeletek által biztosított jogaiknak megszorítása, csorbitása tekintetében tett bárminemű intézkedéseket, ugymint a hivatali állásból való eltávolítást, új hivatali eskü letételének megkövetelését, ennek megtagadása esetén az illetmények folyósításának beszüntetését és ezzel kapcsolatban a nyugdíjigénynek megvonását ezidőszert minden törvényes alapot nélkülözőnek és a fegyverszüneti szerződéssel ellentétben állónak, egyedül a fegyveres hatalmon alapulónak tekintenek mindaddig, amíg a békeszerződés megkötésével Krassó-Szörény vármegye hovatartozandósága véglegesen el nem intéztetik. Ép ezért és tekintettel főleg arra, hogy az összes állami, államvasuti, törvényhatósági, városi és községi tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat azon hivatali eskü, melyet annak idején hivatali állásuk elfoglalásakor tettek, ma és továbbra is a békeszerződés megkötéséig feltétlenül köti nemcsak, de velük szemben,

amennyiben a hivatali kötelmeiket megsértették, a hatalmat kezébe vett román kormányzótanács — fegyelmi szempontjából a fennálló és a román kormányzótanács által is érvényesnek elismert fegyelmi törvények illetve szabályzatok alapján — bármikor amugyis eljárhat; kéri, hogy a közölt szövegben ismertetett hivatali eskü letételének követelése elejtessék.

E kérelem kifejezése mellett — miután a tisztviselők és egyéb alkalmazottak előtt szabad elhatározásukhoz jövőbeni helyzetüket illetőleg teljes egészében tiszta képet kívánunk nyújtani — az alábbiakra nézve tisztelettel kérjük Prefektus ur szives közbenjárása útján a román kormányzótanács nyilatkozatával annak biztosítását, hogy:

I. Mindaddig, amíg a békeszerződés megkötésével Krassó-Szörény vármegye hovatartozandósága el nem intéztetik:

1. A hivatali állásaikban másokkal helyettesített tisztviselők és egyéb alkalmazottak ideiglenesen szabadságon (rendelkezési állományban) lévőknek tekintessenek, cselekvési és mozgási szabadságuk biztosítsák; hozzájárulásuk nélkül a közszolgálat érdekében szolgálattételre be ne rendeltesse és a hozzájárulásukkal történt be-

rendelésük esetén kizárólag eddigi állomáshelyükön és a mai hivatali állásuknak megfelelő minőségben alkalmaztassanak.

2. A hivatali állásaikban ezidőszerint még meghagyott tisztviselők és egyéb alkalmazottak jelenlegi állomáshelyükről hozzájárulásuk nélkül akár állandóan, akár ideiglenesen át ne helyeztessenek. Külszolgálati teendők ellátására — Krassó-Szörény vármegye területén kívül — kirendelhetők ne legyenek és jelenlegi állomáshelyükön csakis minőségüknek megfelelő alkalmazásban foglalkoztassanak.

3. Azok a tisztviselők és egyéb alkalmazottak, akik a beszámítható javadalmazással egyenlő összegű nyugdíjra igényt adó szolgálati idejüket (35 illetve 40 évet) kitöltötték, szolgálattételre hozzájárulásuk nélkül ne rendeltessenek.

4. Ugy az állásaikban meghagyott, mint a hivatali állásaikban másokkal helyettesített tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint az illetmény rendezésében részesített pénzügyőrség törzsfizetésben, háborus segélyben, drágasági segélyben és a feleségre is kiterjesztett családi pótlékban, valamint lakbérben ugyanazon javadalmazásokban részesítettessenek, amelyeknek 1919. évi május 1-én élvezetében voltak.

5. Mindazon hivatali állásaikban meghagyott, vagy hivatali állásaikban másokkal helyettesített tisztviselőkre és egyéb alkalmazottakra nézve, akik 1918 október hó 18-a után nevezettek ki vagy léptettek elő az egyes ágazatoknál történt illetményrendezés folytán vagy egyébként új állásba, magasabb hivatali állásra vagy magasabb fizetési osztályba, ezen kinevezések teljes épségben és érvényükben fenntartassanak és ehhez képest számukra a jelenlegi állásaikkal biztosított fizetési osztálynak megfelelő és a mai napig élvezett, a 4. pont alatt részletezett javadalmazások (illetmények) biztosítottassanak.

6. Azok a vármegye székhelyén vagy vármegye területének más részeiben bármely ágazatnál alkalmazásban lévő, hivatali állásaikban meghagyott avagy hivatali állásaikban másokkal helyettesített tisztviselők és egyéb alkalmazottak, akik természetbeni lakást avagy mint az erdészetnél és gazdasági tisztviselőknél, kerti illetve gazdasági művelésre szolgáló illetményterületet bírnak, természetbeni lakásaikban a békeszerződés megkötésének idejéig s ha ez folyó évi augusztus hó elseje előtt kötetnék meg, legalább is ezen időpontig —

gazdasági illetményterületeik használatában pedig e gazdasági év végéig (okt. 1) illetve a termés beszedéséig — meghagyassanak.

7. Azon tisztviselők vagy egyéb alkalmazottak részére, akik állásaikban meghagyatnak, a törvény vagy kormány, illetve szabályrendeletek által biztosított hivatalos és magánmunkálatok elvégzésének joga biztosítottasék.

8. A folyó évi május hó 28-ig már nyugdíjazott tisztviselőknak vagy egyéb alkalmazottaknak, valamint nyugellátást élvező özvegyeknek és árváknak nyugdíja, kegydíja, nevelési járuléka iránti joga minden korlátozás nélkül teljes épségben elismeressék és a nyugdíjilletmények összegére nézve megszerzett igényeik a mai napon érvényben álló rendelkezések által biztosított mértékben folyósítottassanak továbbra is.

9. Azon tisztviselők és alkalmazottak részére, akik egyfelől, mert a 35, illetve a 40 szolgálati évet kitöltötték, másfelől, mert állásaikban meg nem hagyattak avagy meghagyatván, az állomáshelyükön kívül eső területre történt állandó vagy ideiglenes jellegű áthelyezést — külszolgálati teendők ellátására való kirendelést — el nem fogadták, biztosítottasék a nyugdíjaztatás joga

és nyugdíjuk tekintetében a ma érvényben álló törvények avagy szabályrendeletek szerint őket megillető igényeik a nyugdíjilletmények összegére nézve a mai napon érvényben álló rendelkezések által biztosított mértékben elégíttessenek ki.

10. Azon tisztviselők, illetve alkalmazottak részére, akik a nyugdíjra igényt adó legkisebb szolgálati idejüket (öt év) a most beállott rendkívüli előre nem látott esemény folytán be nem tölthették, biztosítsák azon jog, hogy az öt éven alóli eltöltött szolgálati idő olyannak tekintessék, mintha a nyugdíjra igényt adó legkisebb szolgálati idejüket már betöltötték volna.

11. A hivatali állásaikban meghagyott, hivatali állásaikban másokkal helyettesített vagy nyugdíjazott tisztviselők és egyéb alkalmazottak, valamint ezeknek hadköteles sorban lévő családtagjai (fiai) a békeszerződés megkötéséig katonai szolgálat teljesítésére behívhatók ne legyenek.

12. Biztosítsanak az összes nem román állami, államvasuti, törvényhatósági, városi és községi tisztviselők és egyéb alkalmazottak, hogy akár a politikai hatóság, akár a fegyveres katonai karhatalom részéről zaklatásnak, üldözésnek, bántódásnak ugy

saját személyükben, mint hozzátartozóikat illetőleg, sem pedig vagyonukban károsodásnak kitéve nem lesznek.

II. Végül azon esetben, ha a román kormányzótanács a Prefektus ur által közölt szövegben ismertetett eskü letételétől el nem tekint, felvilágosítást kérünk, hogy

a) azon eskü a tisztviselőket és egyéb alkalmazottakat a békeszerződés megkötésének, illetve Krassó-Szörény vármegye hovatarozandóságának végleges eldöntéséig kötelezi-e csak, vagy azontul is?

b) a Prefektus ur által közölt szövegben ismertetett eskü le nem tételének az illetményeket és nyugdíjazást illetőleg mik lesznek következményei?

c) biztosítatik-e ezen tisztviselők és egyéb alkalmazottak részére a teljes személy- és vagyonbiztonság, valamint a román kormányzótanács hatásköre alá eső területől bármely időben való szabad elköltözés joga?

Kiváló tisztelettel, Lugos, 1919. évi május hó 31-én. Vojnich Guido s. k. kuriai bíró, a lugosi törvényszék elnöke. Issekutz Aurél s. k. Krassó-Szörény vármegye alispánja. Kovács Zoltán s. k. pénzügyi főtanácsos, a közalkalmazottak egyesületének elnöke.

*

A közalkalmazottak benyújtott emlékiratára a prefektusnak június 10-én adott válasza a következőkép szólt:

No. 921. Pres. 1919. Elnök Ur! Önnek és társainak folyó év május hó 31-éről kelt és hozzám intézett iratára, melyben a tisztviselők sorsa iránt tudakozódik, annak folytán, hogy Caraş-Severin megyét, valamint Timiş megye megszállott északi részét román impérium alá vettük, előzékenységből a következőkben van szerencsém válaszolni, bár fentemlitett iratuk bevezetésében kifejezett azon álláspontjuk, hogy a román impérium jogosságát nem ismerik el, engem Önökkel szemben minden további tárgyalás vagy más kötelezettség alól mentesít.

Mindenekelőtt megjegyzem, hogy Önök tévedésben vannak, amikor még most is fegyverszüneti szerződésre hivatkoznak, mert hisz azt maga a megszálló csapatok főparancsnoka, Franchet d'Esperay tábornok is már nemlétezőnek nyilvánította. Mentessítve érzem tehát magam ezen kérdés további vitatásától és csak azt kívánom megjegyezni, hogy kár az amugy is nehéz helyzetet ezen kérdéssel is komplikálni. Az Önök által említett legfontosabb kérdésben, vagyis az eskü letételét illetőleg

azon utasításom van, hogy határozottan kijelentsem, miszerint ezen feltételtől semmi körülmények között sem szabad elállnom, sem pedig az eskü szövegének megváltoztatása iránt tárgyalásokba bocsátkoznom. Csakis a vasuti és postaalkalmazottaknál lehetséges eltérés az eredeti szövegtől.

Felhivom tehát Önöket a következményekre való tekintettel, hogy amennyiben kívánják, tegyék le az esküt. Fentiekből következik, hogy azokkal szemben, akik nem kívánják letenni az esküt, semminemű kötelezettséget nem vállalhatok. Hangsúlyozni kívánom azonban, hogy azokra nézve, akik leteszik az esküt, a román kormány az esküt csakis a mindannyiunk által hön óhajtott végleges békekötésig tekinti kötelezőnek. Végre azon kérdést, ami a szabad mozgást, valamint a személy- és vagyonbiztonságot illeti, úgy gondolom, hogy ez tárgytalan, hogy ne mondjam sértő, mivel mi legalább eddig semminemű ellenséges magatartást nem tanusítottunk bárkivel szemben.

Kérem fogadja Elnök Ur nagyrabecsülésem kifejezését azzal, hogy jelen válaszat igen tisztelt társaival is közölni méltóztassék. Lugoş, 1919. évi junius hó 10-én.
Dobrin György dr. prefect.

Miután Vojnich Guido törvényszéki elnök a választ kézhezvette, közölte azt az összehívott hivatalfőnökökkel és a közalkalmazottak egyesületének elnökével. Ugyanezen értekezleten Issekutz Aurél bemutatta a szegedi magyar kormány hozzáintézett átiratát, amely a következőket tartalmazza: Magyar belügyminiszter. 28/1919. B. M. szám. Nagyságos Issekutz Aurél urnak, Krassó-Sörény vármegye alispánja, most Szeged. A Krassó-Szörény vármegyei tisztviselők beadványára és szóbeli jelentésére válaszolva értesitem Nagyságodat, hogy mivel nincsen jelenleg módunkban a tisztviselők elhelyezéséről és ellátásáról gondoskodni, a kormány szabad kezet enged a vármegyei tisztviselőknek a románok által, sok esetben kényszereszközökkel is, megkivánt hűségeskü letételét vagy megtagadását illetőleg, mert a kormánynak álláspontja az, hogy a kényszerrel kivett eskü amugy sem bírhat kötelező erővel: továbbá arról is, hogy a kényszer vagy a magánkörülmények nyomása alatt a románok kezébe letett hűség- vagy hivatali eskü a megváltozandó viszonyokban sem lesz a tisztviselők hátrányára. Szeged, 1919 június hó 7-ikén. Károlyi s. k. belügyminiszter. A hivatalfőnökök az érte-

kezleten elhatározták, hogy most már az egész tényállást minden közalkalmazottal közlik, egyben, mivel f. hó 13-ikán De Tournadre tábornok ismét Lugoson lesz, emlékirattal fordulnak hozzá, hogy segítsen a közalkalmazottak szármalmas helyzetén.

*

1919 június 13-án a közalkalmazottak küldöttsége által De Tournadre tábornoknak átnyújtott emlékirat a következőkép szolt: Tábornok Ur! Krassó-Szörény vármegye területén hivatali működésben lévő összes állami, államvasuti, törvényhatósági, városi és községi nem román tisztviselők és egyéb alkalmazottak nevében a tőlünk követelt hivatali eskü letétele ügyében dr. Dobrin György prefektus ur közbenjárása utján a % alatt csatolt iratot intéztük a nagyszebeni román kormányzótanácshoz, amelyről Tábornok urnak előzetes közlésünk folytán különben is tudomása volt.

Ezen iratunkra f. évi június 10-ikén keltezve a vármegyei prefektus ur 931. eln. szám alatt a % alatt csatolt választ méltóztatott velünk közölni. Mindenekelőtt legyen szabad a nekünk adott válaszra vonatkozólag tisztelettel megjegyoznünk röviden azt, hogy a magunk részéről tévesnek kell tar-

tanunk a prefektus urnak azt az álláspontját, mintha a vármegye területének román impérium alá vétele minden kétségen felül állna, miután mi még mindég érvényben állónak tekintjük a francia zónaparancsnokságnak f. évi március hó 21-én 418/2 szám alatt kiadott rendelkezését, amely III. pontjában kifejezetten megállapítja azt, hogy a párisi békekongresszus végleges döntéséig a megszállott Bánát továbbra is Magyarországnak tartozik. De ettől eltekintve, legnyomatékosabban igazolja álláspontunk helyességét az a tény, hogy a fennálló törvények szerint megválasztott és kinevezett tisztviselők helyett az eddig kinevezett tisztviselők megbízásukat a francia zóna területi parancsnokának, magának Tábornok urnak rendelkezéséből nyerték el, amit helyesen másképen nem értelmezhetünk, mint akként, hogy az egyes állásokkal járó hivatali jogok gyakorlásának alapját, tehát a hivatali hatalmat nem más hatalmi tényező, hanem egyes egyedül Tábornok urnak kinevezése adja meg. Ez a szerény, véleményünk szerint jogos álláspontunk adja meg, mindentől eltekintve, kérésünk jogosságát, hogy az eskü letétele alól felmentessünk. A nekünk adott választ teljes egészében közölve

tisztviselőtársainkkal és tárgyalva azt, abban történt megállapodás, hogy tekintettel arra, miszerint az iratunkban foglalt kívánságainkat illetőleg az eskü letételének kérdéséről és a személyi és vagyoni garanciától eltekintve másra feleletet nem kaptunk, kérdéseinkkel most már egyenesen Tábornok urhoz, mint a francia zóna parancsnokához forduljunk s Tábornok ur kezébe tegyük le az azok feletti döntést. Ma is álljuk az előadottakból folyólag azt az álláspontot, hogy az eskü letételének követelése a hatalmat gyakorló román kormányzótanácstól nem bir törvényes alappal és épen ezért, amidőn ezuttal is reámutatunk iratunk első részében előadott indokainkra, nem lehet letérni arról az utról, amelyre reáléptünk, nem lehet feladnunk abbeli kérésünket, hogy az eskü letétele alól felmentessünk. Az összes alól felsorolt köztisztviselők és egyéb alkalmazottak tulnyomó nagy része, — egy jelentéktelen csekély töredéktől eltekintve, — kiket csakis a jövő beállható nyomora kényszerített arra, — a követelt esküt letenni nem akarja, ennek letételét indokolatlannak tartja és elsősorban is hazafias érzületével összeegyeztetni nem tudja, mindaddig, míg a terület hovátartozandó-

sága végleg eldöntve nincsen, — miután ideiglenes jelleggel nem akarja magát bármely formájával a hivatali eskünek, hűségnek egy oly államnak illetve államfőnek lekötöni, amelyhez még jogilag nem tartozik, akinek még ma nem alattvalója. Az a fegyvere a nyílt kényszernek, amely az eskü letételének megtagadásával az összes tisztviselők és alkalmazottak törvényes álláspontjával szembe szegeztek, a legrettenetesebb, mert ennek a fegyvernek igénybevétele megélhetésük forrásától fosztja meg őket és családjaikat a legnagyobb nyomornak teszi ki. Nemcsak a jelenben, annak az időnek tartamára, amíg a végleges döntés be nem következik, de megfosztja őket a jövőre nézve becsületes munkájuk révén megszerzett nyugdíjuktól is. Megelégedéssel vesszük tudomásul azt a hirt, hogy az összes közalkalmazottak közül a vasutasok és postaalkalmazottak kivételnek és az eskü letétele tőlük meg nem követeltetik. Örvendünk annak, hogy velük szemben érvényre jut törvényes felfogásunk és elég biztosítéknak tartják eddig letett esküjüket arra, hogy az annak letevése által elvállalt kötelezettségeket lelkiismeretesen, becsületesen és pontosan fogják tel-

jesíteni. Ha tehát megfelelőnek tartják azt, hogy a vasutasok és postások újabb eskü letétele nélkül szolgálhassanak a közben, semmivel sincsen indokolva az, hogy miért ragaszkodnak ahhoz a követeléshez, hogy a többi tisztviselő és alkalmazott az esküt letegye. Miért tesznek ily különbséget tisztviselő és tisztviselő között? Ez az eljárás, melynek alapindoka nyilvánvalóan abban rejlik, hogy az igazgatásnak e két ágában az alkalmazottakat lehetetlen nélkülözniök, szerény nézetünk szerint a követelésnek alapját dönti meg, s így ezt nem vezethetjük vissza másra, mint arra, hogy a többi tisztviselő épen lelke legszentebb érzésében szenvedje el a kényszert. És kérjük, mily értéket lehet tulajdonítani annak az eskünek, melyet a nélkülözés képét előtáró jövőtől való félelem ereje erőszakol ki? Kérjük, van-e ebben erkölcsi tartalom? Nincs! De másfelől nem is lehet még emberiség szempontjából sem megengedni azt, hogy oly sok ezer munkáskéz és azoknak ezrekre menő családtagja kitétessék ezzel a rideg követeléssel a nélkülözés nyomorának. Annak bekövetkeztét rendészeti tekinteteből meg épen nem lehet beállani engedni, sőt minden erővel meg kell akadályozni, hogy

annyi ezernyi lélek szaporítsa a munkátlannak amugy is jelentékeny számát és legyen ezáltal állandó tábora az elégedetlenek ezreinek, nem csekély dicsőségére a közrendnek.

Kijelentjük ünnepélyesen, hogy annak idején letett hivatali eskünkhöz hiven, teljes készséggel, lelkiismeretesen és becsületes munkával kívánunk szolgálatában állni ennek a mai, a Tábornok ur rendelkezéséből beállított ideiglenes kormányzatnak addig, amig ennek a területnek, ahol jelenleg élünk és működünk, hovátartozandósága a békeszerződéssel végérvényesen eldöntetik. És végül kérjük, szabad-e feltételeznünk egy pillanatig is annak a gondolatnak lehetőségét, hogy célja lenne egy új kormányzatnak az igazgatásnak minden ágazatában zavart, fennakadást idézni elő? Már pedig kétségtelenül előttünk áll ennek képe, ha reagondolunk annak bekövetkező lehetőségére, amikor a munkába begyakorolt ezrei az alkalmazottaknak teszik le a tollat, aminek következményeként önként fog jelentkezni az a tény, hogy az igazgatás minden ágazatában a munkát oly egyénekre kell reábizni, akik bár jóakarattal fognak ahhoz, de képzettségük, tapaszt-

talatuk fog hiányozni, melynek hatása fokról-fokra fog érezhetőbbé válni a közérdek, a lakosság kárára.

Hogy ez mit jelent ezekben a nehéz napokban, amikor legelső feladatként a rend, a helyes munka biztosítása a főcél, azt kiemelnünk nem szükséges. Engedje meg továbbá Tábornok ur reámutatnunk arra, hogy a prefektus ur közbenjárása útján a román kormányzótanácsához intézett iratunkban több olyan jogos, törvényes és méltányos kívánságunknak teljesítését kértük, amelyek biztosítása nélkül nyugodt lelkiismerettel, eskü letétele nélkül is és még ideiglenesen sem mehetünk bele abba, hogy eddigi munkásságunkat folytassuk. Ezekre azonban egyetlen szóval sem kaptunk feleletet, annál kevésbbé biztosítékokat, pedig ezek tisztázása nélkül, melyek mindenike belevág a magunk személyét és nyugdíjaztatásunk esetén családjainkat illetőleg úgy ezidőszerinti, mint jövőbeni megélhetésünk súlyos kérdéseibe, — a katonai szolgálat esetleges követelésével személyi biztonságunkban —, ha valaki a már kiemelt nyílt kényszer hatása alatt mégis vállalkozik a hivatalos eskü letételére, hivatali állásra senki sem vállalkozhatik, ha —

amit föl kell tételeznünk minden egyesről — lelkiismeretesen mérlegeli jövő sorsának biztosítékait. Különös nyomatékkal emeljük ki Tábornok ur előtt — az eskü letételének kérdésétől teljesen függetlenül — két kérdésre irányuló és szerény nézetünk szerint minden kétségen felül álló tiszteletteljes kérésünket, és pedig:

a) egyfelől azt, hogy a tisztviselőktől és egyéb alkalmazottaktól, akár hagyassanak meg azok eddigi működésükben, akár pedig teljes egészében, mert a követelt esküt le nem teszik, másokkal helyettesítsenek, miután készségüket a további szolgálatra ünnepélyesen kijelentették, ellenkező törvényes rendelkezés hiányában mint rendelkezési állományban lévőknek, mindaddig, míg a területi kérdés a békeszerződés megkötésével végleg elintézve nem lett, a minden hó 1-vel járó illetmények meg nem tagadhatók: b) hogy másfelől azok, akik lakbér helyett természetbeni lakással (illetménnyel) bírnak, ezen lakásaiktól, amely őket jogszerűen megilleti, a területi kérdés elintézéséig meg nem foszthatók. Ennek biztosítása annyival fontosabb, mert ma, amikor a lakás biztosításának minden lehetőségétől meg vannak az ilyenek fosztva,

nem jelentene egyebet a kitétel, mint a tisztviselőknek és családjaiknak az utcára való kidobását.

Ha ezt az eljárást bárki is lehetőknek tartja, akkor annak, aki a hatalommal kezében azt végrehajtja, úgy hisszük, elsőrendű kötelessége mindenki számára előbb teljesen megfelelő lakásról gondoskodni s egyben az egyenlő elbánás elve alapján arra az időre, melyre természetbeni lakásaikat elvesztették, a lakbéreket utólag kifizetni.

Mindezek előrebocsátása után teljes tisztelettel arra kérjük Tábornok urat, vegye hathatós támogatásába hazája és saját sorsa által olyannyira lesujtott ezernyi magyar tisztviselő igazságos kéréseit és meghallgatván megbizottainknak szóval előadandó előterjesztéseit, — akik egyébként készséggel állanak felvilágosításokkal Tábornok ur rendelkezésére, — döntsön hatalmával, szavával azok sorsa fölött.

Lugos, 1919. évi június hó 13-án.

*

1919 június 14-én De Tournadre tábornok a tisztviselők küldöttségétől átvett francia nyelvre lefordított emlékiratra kijelentette, hogy mindazt, amit a tisztviselők kívánnak, igazságosnak, jogosnak és mélt-

tányosnak tartja, maga kérte dr. Dobrin prefektus urat a kivánságok teljesítésére, a prefektus ur azonban kijelentette, hogy kormánya ehhez hozzá nem járul. Így ő — a tábornok csak azt teheti, hogy az emlékiratot sürgősen a francia kormány elé terjeszti. Arra is kérte a prefektus urat, hogy addig, amíg a francia kormánytól válasz nem érkezik, a tisztviselők helyzetén változás ne essék. — A prefektus ur ezt sem helyezhette kilátásba.

A tábornoknál történt eljárás eredménytelenségét a tisztviselők küldöttei közölték az egyes csoportokkal. A vármegyei tisztikar érzékeny bucsut vett Issekutz Aurél alispántól. A bucsu szavait dr. Litsek Zoltán ügyész és dr. Knothy Viktor árvaszéki ülnök intézték hozzá. Szavaik a meghatottság könnyeibe fulladtak. Az egyes tisztviselők már most szabadon dönthettek soruk fölött. Issekutz alispán még a bucsu pillanatában sem nyilatkozott arról, hogy a maga személyében leteszi-e az esküt vagy sem. A letételre a határidőt 15-ike déli 12 óráig tüzték ki. A tisztviselők közül többen meglátszott a lelki tusa, melyet a kényszer hatása a hazafias érzéssel folytat.

Sajnálatra méltóak voltak azok, akik kö-

zül ezután egyik másik inkább a nyomort választotta, mint a lelkiismereti nyugalom feláldozását. Voltak azonban olyanok is, akiknek azt az elhatározását, hogy az esküt leteszik, a nagy közönség érthetetlennek, sőt egyes esetekben elítélendőnek tartotta.

1919 június 15-én az eskütétel határidejét este 8 óráig hosszabbították meg, hogy a még mindig tépelődőknek módjuk legyen utólag azt letenni. Ennek ellenére a vármegyei tisztviselők közül (a francia zóna, vagyis Lugos vármegye tisztviselői közül) esküt nem tettek: Issekutz Aurél alispán, dr. Murakeözy László és Sipos Tibor aljegyzők, Bod Antal, Demeter Gyula, dr. Knothy Viktor és Vitéz Endre árvaszéki ülnökök, dr. Sulyok István árvaszéki jegyző, Argalás Samu, Biró Béla, Halász Elemér, Heinrich Árpád, Kirilovits Pál, dr. Kopeczek Emil, Wekerle Nándor és Bauer Gyula főszolgabírók; Balogh Ferenc, dr. Büchler Andor, Bajza Engbert, dr. Cservenka Róbert, Endre László, Györgybiró Zoltán, Homoky Béla, dr. Jäger Imre, Laszy Rezső, Návay Pál, Kunst Leó, Miaszovszky Árpád és dr. Willim Gyula szolgabírók; dr. Koller Andor, Pekáry István és Sulyok Álmos

gyakornokok; valamint dr. Sziklay József főispáni titkár. A fogalmazási szakból tehát az esküt letette a nemromán tisztviselők közül: dr. Talajdy Zoltán főjegyző, Schopf Kálmán árvaszéki elnök, Sulyok Árpád főügyész, dr. Litsek Zoltán alügyész, dr. Péter Ernő és Kardhordó Károly aljegyzők; dr. Halmos Oszkár árvaszéki ülnök, Reitter Rudolf, Jarinay Antal, Tormay Gyula, Antalffy Sándor, Kormoss Elemér és Weisz Ernő főszolgabírók; Zeller Károly, Györffy Gyula, Neu Ede és Kertes Béla szolgabírók. A pénzügyigazgatás körében talán még nagyobb számmal tagadták meg az esküt a tisztviselők, viszont az erdészetnél Bereczky Gyula és Székely István főerdőtanácsosokon kívül alig egy ketten tagadták meg azt. A városi tisztviselők mind esküt tettek ép úgy, mint Karánsebesen, a hatósági orvosok szintén letették azt. A postásoktól és vasutasoktól esküt valóban nem kívántak, a bíróságokat, ügyészséget és tantestületeket pedig a románok még át sem vették és így ezek tagjait eskütételre még fel sem szólították.

1919 június 16-án Harambasa János polgármester közölte a város polgárságával a nagyszebeni román kormányzótanács

pénzügyi szakosztályának 658/919. sz. következő rendeletét: A román nemzeti bank (Banca națională) által kibocsátott, nemkülönben a Banca Generală által kibocsátott és hatóságilag lebélyegzett lej árfolyama 2 (kettő) korona. Ez az árfolyamérték kötelező a közpénztárakra és mindazokra, kik közszállítással foglalkoznak, vagy akiktől a hadsereg részére vásárolnak, illetve rekvirálnak, ugyyszintén kötelező az üzletekben, nyilvános helyeken s a piacon, vásárokon eszközölt fizetésekre, nemkülönben a tisztí és katonai lakbérek kiegyenlítésére.

Junius első felében a következő közigazgatási és tanügyi kinevezések történtek: Árvaszéki helyettes elnök: dr. Gaița János. Ülnökök: dr. Halmos Oszkár, dr. Crasovan Traján. Árvaszéki jegyző: Jovița Viktor. Első osztályu vármegyei aljegyzők: Milutinovits Kornél, Serbul Pál, dr. Péter Sándor. Másodosztályu aljegyzők: Daminescu Oktavian, Bireescu Sándor. Begai főszolgabíró: (dr. Lația nem fogadta el kineveztetését) Hațeg Titus. Teregovai szolgabíró: dr. Miok István. Birkisi főszolgabíró: dr. Buha Sándor. Lippai főszolgabíró: Hambagiu János. Stájerlakaninai főszolgabíró: dr. Zeller Károly. Vármegyei

tanfelügyelő: Marilla Iván. Munkásbiztosító-pénztári igazgató: Pop Virgil. Buziási közalap. jószágkormányzó: dr. Antal Kornél.

*

Az államhatalomnak a románok által történt átvétele érthetően nagy izgalmat kellett Temesváron a szerb megszálló csapatoknál és az általuk február 20-án a hatalom birtokába juttatott közegeknél. Ezek minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy a románoknak mentől több kellemetlenséget okozzanak, különösen a közellátás terén. Az ellentétek annyira kiélesedtek, hogy a románok végül is megtorláshoz folyamodtak. Kostélynál elzárták a zsilipeket és nem engedtek a Temesből vizet a Begába, másrészt a nagytopolyi zsilip elzárásával elterelték a Béga vizét az Alsó-Temesbe, úgy, hogy Temesvár felé a Bega medrébe víz nem jutott. Ennek eredménye június 18-án reggel 8 órakor már mutatkozott abban, hogy Temesváron a villamos-vasuti kocsik a nyílt pályán megálltak, mert a turbina nem szolgáltatott áramot. Nagy ijedelem keletkezett, hiszen ha az elzárás hosszabb ideig tart, a város világítás nélkül marad és a gyárakban megáll minden munka. Ezért nemcsak a szerb katonai tényezők,

de Temesvár város vezetői is sürgősen panaszt emeltek a francia megszálló csapatok parancsnokainál, sőt Belgrádban a főhadiszálláson is, haladéktalanul intézkedést kérve. Ennek folyománya volt, hogy a zsilipeket június hó 21-én ismét megnyitották és így rövidesen a Begába kellő mennyiségű víz jutott. Ez az eset még mélyebbé ásta a szakadékot a románok és szerbek között, amely még hosszú ideig fennmaradt.

Az esküt nem tett tisztviselők csak június 15-ig kapták meg járandóságukat mégpedig fehérhátú bankjegyekben, amelyeket elfogadni már senki sem akart. A tisztviselők nagyrésze új foglalkozás után nézett, volt közöttük, aki téglagyárban, volt aki kertészetekben vállalt napszámos munkát.

1919 június 28-án délután 5 órakor különvonaton Lugosra érkezett Franchet D'Espéray francia tábornok, a keleti hadsereg főparancsnoka, vezérkarával és Rosetti román ezredessel. A vasuti állomáson dr. Dobrin György prefektus, dr. Baltescu subprefektus, dr. Popoviți György főesperes, a román nemzeti klub elnöke és dr. Valean Aurél ennek alelnöke, Harambaşa János polgármester, Stupariu Vazul állomásfőnök, az összes hivatalfőnökök, két román da-

lárda és a francia és román diszszázad várta a tábornok érkezését. A tábornokot, aki a Mihai Viteazul rend nagyszallagját viselte, dr. Dobrin György prefektus üdvözölte románul, ezt Rosetti ezredes tolmácsolta. Beszéde végén arra kérte a tábornokot, eszközölné ki, hogy Lugos és a vármegye szabadon érintkezhessék a békekonferencia végleges döntéséig is Temesvárral, Oravicával és a régi Krassó-Szörény vármegye területéhez tartozó összes községekben, mert a lakosságra nézve nagy kár és sok kellemetlenség hárul a mostani demarkációs vonalon történő események miatt. A tábornok a következőket válaszolta: Ismerem az önök hazafias érzelmeit, Franciaország iránt érzett szeretetüket és ragaszkodásukat. A francia parancsnokság elismerő hangon tett nekem jelentést az ön helyes közigazgatási tevékenységéről. Épen így ismerem a bánáti románok helyzetét és szenvedéseit. Értesüléseim vannak, hogy rövid idő alatt intézkedések történnek kéréseik teljesítése iránt. Hiszem azt is, hogy a békekonferencia kívánságaik értelmében fogja a román kérdést elintézni. Éljen Nagy-Románia!

1919 június 29-én a prefektus közhirrő

tette, hogy a fehérhátú bankjegyeket az adóhivatal csak június 30-ikáig fogadja el fizetési eszközül, ezentul illet forgalomba sem hoz. Ehelyett lejekkel fizet, mert július 1-től a lej pénzrendszer bir hatállyal.

1919 június 30-án a románok átvették a törvényszéket, a járásbiróságot, ügyészséget, tanfelügyelőséget, gimnáziumot és az elemi iskolákat is. A lugosi törvényszék vezetését dr. Joanoviciu Miklós, a járásbiróság vezetését pedig Mayer Péter dr. vette át. A felolvasott eskümintát, amely szerint Ferdinánd román királyhoz való hűség is megkivántatik nem fogadták el és az esküt le nem tették: Zakariás István táblabíró, Both Péter, Erdélyi Lajos dr., Novák János dr. és dr. Orbán Rezső törvényszéki bírók; dr. Rácz Kálmán és dr. Putnoky Miklós járásbírók; dr. Székely Gyula és dr. Ferch Gyula ügyészek; Szenczer járásbirósági jegyző; Janó Sándor irodaigazgató; Schieszler Vilmos és Franck Zoltán végrehajtók; Berndt János, Eckert Ferencz, Horváth Gyula, Konstantinovits Vladimir, Vanderlik Ferencz és Stankov László irodai alkalmazottak és Boris Margit gépirónő. Vojnich Guidó törvényszéki elnök lakásán tette le az esküt. A tanfelügyelőségen egyértelműen

valamennyien megtagadták az eskü letételét Gombkötő Antal tanfelügyelő és Sváby segédtanfelügyelő példájára. Hasonlóképp megtagadták azt az összes, tanítók. A főgimnáziumot dr. Birlea Győző vette át. Hat tanár letette az esküt, egy távol volt, őt megtagadta a letételt. A tanítás a szünidő következtében ugysem folytatható. A bíróságoknál a tárgyalásokat a biróhiányra való tekintettel egyelőre elhalasztották.

*

Junius 30-án történt a karánsebesi törvényszék átvétele is. Erre vonatkozólag a történeteket hűen adják elő a junius 29-én megtartott teljes ülésről és a hivatal átadásáról felvett jegyzőkönyvek, amelyek szövege a következő:

„Jegyzőkönyv Felvétellett Karánsebesen
1919 évi junius hó 29-én délelőtt 11 óra-
kor a karánsebesi törvényszék teljes ta-
nácsüléséről. Jelen voltak: Czikó János
törvényszéki elnök, mint elnök, Magi
Imre törvényszéki tanácselnök, Mészáros
Gyula törvényszéki bíró, Szentimrei Jenő
törvényszéki bíró, Baán József törvény-
széki bíró, dr. Ungváry Antal törvény-
széki bíró, Suszter Géza karánsebesi ve-
zető járásbíró, dr. Kőváry Miklós járás-
bíró, Pető Leo járásbíró, Malachovszky
László teregovai vezető járásbíró, Égi

Kálmán vezető államügyész, dr. Cserna Dezső bozovicsi járásbíró és dr. Thobiás Lajos törvényszéki jegyző, mint a teljes ülés jegyzője.

Elnök ismerteti Krassó-Szörény vármegye prefekturájának 1919. évi június hó 25-én kelt és 1919 június hó 28-án kézhez vett 1237/1919 pref. számú iratának tartalmát, amely szerint a nevezett prefektura elrendeli, hogy az összes igazságügyi alkalmazottak f. évi június hó 30-ig tegyék le az esküt. Egyben az elnök ismerteti az iratnak az eskü letételére vonatkozó módozatait. A jelenlévők egyenként történt hozzászólása után a törvényszék teljes tanácsulése egyhangúlag meghozta az alábbi határozatot: A békekonferencia végleges döntése előtt az eskü letételének követelését törvénytelennek és jogtalannak tartja és ennek folytán az eskü letételét egyenként megtagadja. Ezek után egyéb tárgy hiányában elnök az ülést berekesztette. Kmf. Czikó János s. k. törvényszéki elnök, Dr. Thobiás Lajos s. k. jegyző, Magi Imre s. k., Mészáros Gyula s. k., Szentimrei Jenő s. k., Baán József s. k., Dr. Ungváry Antal s. k., Suszter Géza s. k., Égi Kálmán s. k., Malachovszky László s. k., Dr. Kőváry Miklós s. k., Pető Leo s. k., Dr. Cserna Dezső s. k. A fenti jegyzőkönyv aláírása után megjelent Demján Lajos ítélőtáblai bíró és dr. Mokry

Ödön államügyész, akik egybehangzóan kijelentették, hogy a törvényszék teljes ülésének tegnapi napon hozott határozatához szintén hozzájárulnak. Felolvasás után aláíratott Karánsebesen, 1919. évi június hó 30-ik napján. Demján Lajos s. k., Dr. Mokry Ödön s. k.“

„Jegyzőkönyv. Felvétellett Karánsebesen a törvényszéki elnök hivatalos helyiségében 1919. évi június hó 30-án.

Pauck Frigyes Karánsebes város polgármestere, Labanțiu György dr. és Morariu Sándor dr. karánsebesi ügyvédek, valamint Meda Valér dr., a karánsebesi járás főszolgabírói teendőivel megbízott karánsebesi lakós megjelentek Czikó János törvényszéki elnök hivatalos helyiségében, ahol a polgármester közölte eljárásuk célját, nevezetesen azt, hogy a nagyszebeni kormányzótanács Labanțiu György dr. ügyvédet a Lugoson székelő román prefektus és a francia parancsnoksággal történt előzetes megállapodása értelmében a karánsebesi törvényszék elnökévé nevezte ki, amely kinevezést a bánáti francia megszálló csapatok parancsnoka 13/1919 sz. rendeletével jóváhagyott. Ebből folyólag kéri az összes bírák összehívását, hogy tőlük az új román hivatalos esküt kivehessék és egyben, hogy az új törvényszéki elnök a törvényszéket átvegye.

Czikó János törvényszéki elnök közli,

hogy a helybeli törvényszéki bírókkal és a helybeli, teregovai, orsovai, valamint a bozovicsi járásbírák bevonásával f. évi június hó 29-én megtartott teljes ülésében e kérdést illetőleg egyhangu határozatot hoztak, amelyet Dobrin György dr. prefektushoz, annak írásbeli érdeklődésére válaszul már eljuttattak s amelyben az eskü követelését a békekonferenciának a területi kérdésekben hozandó végleges döntéséig jogtalannak és törvénytelennek tartják és így ők a tőlük kívánt esküt letenni nem hajlandók.

Az egybegyült bírák előtt Pauck Frigyes polgármester ismerteti az eskütevésnek vagy megtagadásának következményeit, nevezetesen azt, hogy az eskü letételének megtagadásával az illetők elvesztik a nyugdíjra, fizetésre és egyéb illetményeikre szerzett jogaikat a román állammal szemben és úgy tekintetnek, mintha eddig viselt állásuktól elmozdítottak volna, egyben pedig a f. évi július hó 1-én esedékessé váló fizetésük s mindennemű illetmények kifizetése beszünttetik. Felkéri tehát az egybegyülteket, hogy az eskü letétele tekintetében nyilatkozzanak. Czikó János törvényszéki elnök, Magi Imre törvényszéki tanácselnök, Demján Lajos táblabíró, Mészáros Gyula, Szentimrei Jenő, Baán József, Ungváry Antal dr. törvényszéki bírák, valamint a szabadságon levő, Karánsebesen időző

Cserna Dezső dr. bozovicsi járásbíró egyenként kinyilatkoztatják, hogy az előbb említett teljes tanácsülés határozatán állanak és a kívánt esküt a határozatban foglalt indokokból letenni egyáltalán nem hajlandók. Készségüket nyilvánítják azonban, hogy az ujonnan kívánt eskü nélkül hajlandók hivatali munkásságukat az eddigiek szerint folytatni, mindaddig, amíg a békekonferencia a területi kérdésben végérvényesen dönt.

Ezután Pauck Frigyes polgármester felhívására Labonțiu György dr. ügyvéd a román kormányzótanács részéről kinevezett törvényszéki elnök hajlandónak nyilatkozik az előirt hivatali esküt letenni, amit nyomban foganatosítani kívántak, azonban ugy Czikó János törvényszéki elnök, mint a jelen volt tanácselnök, táblabíró és az összes bírák tiltakoztak, hogy ez a részükről törvénytelennek és jogtalanoknak tartott aktus az ő jelenlétükben foganatosíttassék, mert azt a látszatot keltené, hogy annak érvényességéhez hozzájárulnak, s mintha az eskü szabályszerű teljes tanácsülésben vétetett volna ki. E kívánságtól a polgármester elállott, felkérte azonban Czikó János törvényszéki elnököt, hogy hivatalát az ujonnan kinevezett Labonțiu György dr.-nak adja át. Czikó János törvényszéki elnök kijelentette, hogy erre nem hajlanló, az eskü letételének megtagadására felhozott okok

alapján, mire Pauck polgármester figyelmezteti Czikó János törvényszéki elnököt, hogy a román prefektustól nyert felhatalmazása alapján tiltakozás esetén karhatalmat fog alkalmazni. Erre Czikó János törvényszéki elnök kijelenti, hogy a kilátásba helyezett fegyveres erőnek ellentállani módjában nem állván, kénytelen engedni az erőszaknak és a polgármesternek kijelentését olybá veszi, mintha a fegyveres erő már alkalmazásba vétetett volna.

Labonțiu György dr. figyelmezteti a jelenlevő törvényszéki elnököt, tanácselnököt, táblabírókat és összes bírakat, hogy úgy őket, mint az eskütételt megtagadó többi hivatalnokokat és alkalmazottakat minden további hivatali működéstől ettől az órától eltiltja. Ezután úgy Czikó János törvényszéki elnök, a táblabíró és az összes jelenvolt bírák a hivatalos helyiségből kivonultak. Kevés idő leteltével Czikó János törvényszéki elnök a küldöttség hívására visszatért, amikor a polgármester közölte vele, hogy Labonțiu dr. közben a hivatalos esküt letette.

Labonțiu György dr. és Czikó János törvényszéki elnök az idő előrehaladására tekintettel a törvényszék átadását másnap, vagyis július hó 1. napjának d. e. 9 órájában állapították meg. Ezzel az eljárás befejeztetett és a jegyzőkönyv aláíratott Km. Czikó János s.

k. törvényszéki elnök, Pauck Frigyes s. k. polgármester, Labonțiu György s. k. törvényszéki elnök, Meda Vazul s. k. főszolgabíró, Morariu Sándor s. k. ügyvéd.“

Az orsovai járásbiróság vezetője, Szabó Lajos is megtagadta az eskü letételét.

Néhány héttel később az ügyvédektől is megkivánták a hűségesküt. Ezt a lugosi ügyvédek közül négyen tagadták meg.

Julius hó folyamán elvonultak Krassó-Szörény vármegye területéről a francia megszálló csapatok.

Issekutz Aurél, a vármegye kormánybiztos-alispánja, a francia parancsnokság meghívására ezzel együtt távozott.

E csapatok és a magyar államhatalom utolsó képviselőjének távozása után a román állam hatalma a volt magyar Krassó-Szörény vármegyében immár korlátlanul érvényesülhetett.